گـۆڤـاری زانـکـۆی راپــەڕیــن
Journal of University of Raparin.
مجلة جامعة رابرين

E-ISSN: 2522 – 7130 P-ISSN: 2410 – 1036
This work is licensed under CC-BY-NC-ND 4.0
DOI: 10.26750/gajhhj38

ڕێـکەوتـی وەرگـرتـن: 10/12/2023
ڕێکەوتی پەسەندکردن: 24/01/2024
ڕێـکەوتی بڵاو کردنەوە: 29/08/2025

ڕەنگدانەوەی هەواڵی تەناهیی لە ماڵپەڕە کوردییەکاندا

هۆشیار أحمد محمود[١] - سیروان أنور مەجید[٢]

serwan.majeed@epu.edu.iq - hoshyar.mam20@epu.edu.iq

[١+٢] بەشی تەکنیکی کارگێڕی میدیا، کۆلێژی تەکنیکی کارگێڕی، زانکۆی پۆلیتەکنیکی هەولێر، هەولێر، هەرێمی کوردستان، عێراق.

پوختەی توێژینەوە:

ئامانجی ئەم توێژینەوەیە بەناونیشانی (ڕەنگدانەوەی هەواڵی تەناهیی لە ماڵپەڕە کوردییەکاندا)، بریتییە لە دیاریکردنی ئاستی گرنگیدانی وێبسایتە کوردییەکان بە هەواڵی تەناهی لە هەرێمی کوردستان و ئەو ڕۆڵەی ماڵپەڕە کوردییەکان لە خستنەڕوی زانیارییە تەناهییەکان دەیگێڕن. وێڕای دەستنیشانکردنی جۆری ئەو تاوانانەی زۆرترین مەترسییان لەسەر کۆمەڵگەی هەرێمی کوردستان هەیە، لەگەڵ نیشاندانی شێوازی خستنەڕوی زانیارییە تەناهییەکان لەڕوی فۆرم و شێوە.

لەم توێژینەوەیەدا توێژەر ڕێبازی وەسفی شیکاریی گرتوەتەبەر و فۆرمی ناخشیکاریی وەك ئامرازی سەرەکی بۆ کۆکردنەوەی داتاکان بەکارهێناوە. هەمو ئەو هەواڵە تەناهیانەی لە ماڵپەڕە کوردییەکان بڵاودەکرێنەوە، وەك کۆمەڵی توێژینەوەکە وەرگیراون و بەشێوەی ساڵی دەستکرد 779 هەواڵی تەناهیی لە هەردو ماڵپەڕی کوردستان24 و NRT وەك مشتەی توێژینەوە لە ماوەی هەر دوازدە مانگی ساڵی 2022ی وەرگرتوە.

توێژینەوەکە بە کۆمەڵێك دەرەنجام گەیشتوە، گرنگترینیان بریتییە لە: پەیوەندییەکی بەهێز لە نێوان دەزگا تەناهییەکان و دامەزراوە میدیایەکاندا هەیە و ماڵەپەڕە کوردییەکان تارادەیەکی زۆر گرنگی بە بڵاوکردنەوەی هەواڵە تەناهییەکان دەدەن، هەڕەشە تەناهییەکانیش لەسەر سەقامگیری کۆمەڵگەی کوردستان جۆراوجۆرن، بەڵام هێرش و پەلاماری وڵاتانی دراوسێ لە پلەی پێشەوەن.

کلیلە وشەکان: ڕەنگدانەوە، هەواڵ، تەناهی، ماڵپەڕە کوردییەکان.

The Reflection of Security-Related News on Kurdish Websites

Hoshyar Ahmad Mahmoud - Serwan Anwar Majeed

[1+2]Technical Department of Media Administration, Technical College of Administration, Erbil Polytechnic University, Erbil, Kurdistan Region, Iraq.

Abstract

The objective of this study, titled ‘The Reflection of Security-related News on Kurdish Websites,’ is to determine the extent to which Kurdish websites focus on security news in the Kurdistan Region and the role these websites play in presenting security information. Additionally, this study seeks to identify the types of crimes that pose a threat to Kurdistan's society and examines how security information is presented in terms of format and structure. In this study, descriptive analytics was employed by the researcher, with the mapping form being utilized as the primary tool for data collection. A sample of security news published on Kurdish websites was taken to represent the study, specifically 779 hypothetical year and security news articles from both Kurdistan24 and NRT websites during the twelve-month period of 2022.

The study yielded several significant conclusions, the most noteworthy of which are as follows: a strong correlation exists between security agencies and media institutions, Kurdish websites demonstrate considerable interest in the dissemination of security news, and the stability of Kurdish society faces diverse security threats, with attacks from neighboring countries being of utmost importance.

Keywords: Reflectiion, News, Safety, Kurdish Sites

پێشەکی:

ئەم تویژینەوەیە لە ئاستی گرنگیپێدانی ماڵپەڕە کوردییەکان بە هەواڵە تەناهییەکان و خستنەڕوی مەترسییە تەناهییەکان دەکۆڵێتەوە.

ئامانجی توێژەر لە هەڵبژاردنی ئەم بابەتە، بۆ ئەوەیە لەڕێگەی ئەم توێژینەوەیە ڕۆڵی ماڵپەڕە کوردییەکان لە بڵاوکردنەوەی هەواڵی تەناهی وەك یەکێك لە لقەکانی میدیای تایبەتمەند بخاتەڕو، کە پەیوەندییان بە ئاسایش و سەقامگیری هەرێمی کوردستانەوە هەیە. لە لایەکی دیکەشەوە نیشاندانی قەبارەی تاوانە جۆراوجۆرەکان و هەمو ئەو هەڕەشانەی ڕەهەندی تەناهییان هەیە و بە مەترسی بۆ سەر ئاسایشی نیشتمانی دەزانرێن. ئامانجێکی دیکەی ئەم توێژینەوەیە دەستنیشانکردنی ڕۆڵی میدیایە لە بڵاوکردنەوەی هۆشیاری تەناهی بۆ جەماوەر.

هەرچی بەشی دووەمە، لایەنی تیۆری توێژینەوەکە پێکدەهێنێت و بە وردی باس لە بابەتی میدیا بە گشتی و میدیای تەناهی وەك لقێکی میدیای تایبەتمەند کراوە و هەمو ئەرك و بنەما و ڕێکارەکانی گرنگیدانی دەزگا میدیاییەکان و گرنگیی پەیوەندیی نێوان جەماوەر و دەزگا میدیاییەکان و دامەزراوە تەناهییەکانی خستوەتەڕو.

بەشی سێیەمی توێژینەوەکە تایبەتە بە لایەنی پراکتیکی. لەو بەشەدا توێژەر شێوازی نەخشکاری و لە ڕێگەی ئامادەکردنی فۆڕمێك بۆ شیکردنەوەی ناوەڕۆك وەك ئامرازێك بۆ توێژینەوەکەی بەکارهێناوە و لە ژمارەیەك خشتەی ئاماریدا بە بەکارهێنانی یەکەی توێژەکانی (چی گوتراوە؟ و چۆن گوتراوە؟) ئەنجامەکان خراونەتەڕو.

هەرچی بەشی چوارەمە، بۆ دەرەنجامەکان، ڕاسپاردەکان، لیستی سەرچاوەکان و پاشکۆکانی توێژینەوەکە تەرخانکراوە.

پاژی یەکەم:

1.1. ڕێبازنامەی توێژینەوەکە

1.1.1. کێشەی توێژینەوەکە:

کێشەی سەرەکی ئەم توێژینەوەیە، بریتییە لە ناڕونی لە ئاستی ڕەنگدانەوەی هەواڵی تەناهیی لە ماڵپەڕە کوردییەکان، ئاخۆ تا چەندە ماڵپەڕە کوردییەکان لە ئاست هەڕەشە تەناهییەکان چاوکراوەن و گرنگی بە هەواڵی تەناهیی دەدەن و چ پەیوەندییەك لە نێوان بوارەکانی میدیا و تەناهیدا هەیە؟ تا چەندە ماڵپەڕە کوردییەکان توانیویانە لە ڕێگەی هەواڵە تەناهییەکانەوە مەترسییەکانی سەر قەوارەی هەرێمی کوردستان بە بە جەماوەر و باوترین جۆرەکانی ئەو مەترسییانە کامانەن؟

1.1.2. گرنگیی توێژینەوەکە:

هەرچەند وەك گوزارشتێکی ڕۆژانە دەستەواژەی میدیای تەناهی لەناو کۆمەڵگە بوەتە زاراوەیەکی باو، بەڵام ئەنجامدانی توێژینەوە بۆ دیاریکردنی ئاستی پەیوەندی نێوان ئەو دو چەمکە، واتە (میدیا و تەناهی) و کاریگەریان لەسەر یەکتر وەك پێویست نەبوە. بۆیە گرنگی ئەم توێژینەوەیە لەم لایەنانەی خوارەوە دەردەکەوێت:

یەکەم: لە ڕوی زانستییەوە: ئەم توێژینەوەیە دەبێتە دەروازەیەکی واڵا و زانستیانە بەڕوی وردبونەوە لە "میدیای تەناهی" و دیاریکردنی هێزی پەیوەندی نێوان هەردو چەمکەکان و کاریگەرییان بەسەر یەکەوە و تێپەڕاندنی سنوری میدیا و تەناهی بە واتا کلاسکییەکەی، هەروەها دەروازەیەکە بۆ ئەوەی توێژەران شرۆڤەی وردتر بۆ قەیرانە تەناهییەکان و لێکەوت و مەترسییەکانی بکەن.

دوەم: لە ڕوی پراکتیکییەوە: زۆربەی توێژینەوەکانی پێشو بە چەمکە گشتییەکەی "میدیای تەناهی" لێکۆڵینەوەیان کردوە، لەکاتێکدا ئەم توێژینەوەیە وردتر شرۆڤەی هەواڵی تەناهیی کردوە و پەنجەی خستوەتە سەر هەستیارترین ژانری میدیایی کە لە هەمو هونەرەکانی دیکەی میدیا کاریگەری زیاتری لەسەر جەماوەر هەیە.

1.1.3. ئامانجی توێژینەوەکە:

ئامانجی ئەم توێژینەوەیە لەم خاڵانەدا پوخت دەکرێنەوە:

1. زانینی ئاستی ڕەنگدانەوەی هەواڵی تەناهی لە ماڵپەڕە کوردییەکان.
2. خستنەڕوی ئەو شێوازە جیاوازانەی فۆرم، ناوەڕۆك و ستراکچەرانەی لە بڵاوکردنەوەی هەواڵی تەناهیدا کارا و گرنگن، لەوەی تا چەندە میدیای کوردی لە بڵاوکردنەوەی هەواڵی تەناهیدا پشتیان پێ دەبەستێت.

3. بەرچاوکردنی شێوازەکانی پەیوەندی و متمانەی نێوان میدیا و دەزگاکانی تەناهی کە بۆ زاڵبون بەسەر دۆخە تەناهییەکاندا گرنگن.
4. خستنەڕوی کاریگەرییەکانی ژینگەی کۆمەڵایەتی، سیاسی و ئابوری هەرێمی کوردستان بۆ بەکارهێنانی میدیا لەلایەن دەزگا تەناهییەکانەوە بۆ گەیاندنی پەیامی تەناهی لە کاتی قەیرانەکاندا.

1.1.4. جۆر و ڕێبازی توێژینەوەکە:

یەکەم: جۆری توێژینەوەکە:

ئەم توێژینەوەیە لە جۆری توێژینەوە وەسفییەکانە، بەو پێیەی باشترین و گونجاوترین جۆری توێژینەوەیە بۆ توێژینەوەکانی بواری میدیا، چونکە وەسفی دیاردە و بابەتەکان دەکەن و ئەنجامێکی دیاریکراو بە دەستەوە دەدەن.

دوەم: ڕێبازی توێژینەوەکە:

ئەم توێژینەوەیە پشتی بە ناخشیکاری بۆ ناوەڕۆکی هەواڵە تەناهییەکان بەستوە، لە ڕوی چەندێتییەوە.

1.1.5. کۆمەڵ و مشتەی توێژینەوە:

یەکەم: کۆمەڵی توێژینەوە: هەمو ئەو هەواڵە تەناهیانە دەگرێتەوە، کە لە ماڵپەڕە کوردییەکانی هەرێمی کوردستان بڵاودەکرێنەوە.

دوەم: مشتەی توێژینەوە: بریتییە لەو هەواڵە تەناهیانەی لە هەردو ماڵپەڕی K24 و NRT بڵاودەکرێنەوە.

1.1.6. سنوری توێژینەوەکە:

یەکەم: سنوری شوێن: هەواڵە تەناهییەکانی سەرانسەری هەرێمی کوردستان دەگرێتەوە.

دوەم: سنوری کات: هەمو هەواڵە تەناهییەکانی هەردو ماڵپەڕی کوردستان24 و NRT لە ڕێکەوتی 2022/1/1 تا 2022/12/31 دەگرێتەوە.

سێیەم: سنوری بابەت: تایبەتە بە دیاریکردنی ڕەنگدانەوەی هەواڵی تەناهی لە ماڵپەڕە کوردییەکان، و خستنەڕوی زانیارییەکان لەڕوی شکڵ و ناوەڕۆکەوە.

1.1.7. ئامرازەکانی توێژینەوەکە:

لەم توێژینەوەیەدا توێژەر فۆرمی ناخشیکاری و تێبینی وەك دو ئامرازبۆ کۆکردنەوەی زانیاری بەکارهێناوە.

1.1.8. توێژەکانی شیکردنەوە:

هەمو ئەو توێژانەن، کە پەیوەندییان بە دیاریکردنی چوارچێوەی بابەتەکەوە هەیە و هەمو ئەو میکانیزمانە دەگرێتەوە کە یارمەتی دیاریکردنی بابەتەکە و شیکردنەوەی دەدەن. توێژەکانیش بریتین لە:

یەکەم: توێژەکانی شیکردنەوەی (چی گوتراوە): پەیوەستن بە سروشتی ئەو هەواڵ و زانیارییانەی لەبارەی بابەتە تەناهییەکان بڵاودەکرێنەوە.

دوەم: توێژەکانی شیکردنەوەی (چۆن گوتراوە): پەیوەستن بە لایەنی هونەری و میکانیزمی خستنەڕوی هەواڵە تەناهییەکان و شێوازی شرۆڤەکردنی زانیارییەکان لە ناواخنی هەواڵدا.

1.1.9. ڕێکارەکانی ڕاستگۆیی و جێگیری:

بۆ دڵنیابونەوە و پێوانەکردنی ڕاستگۆیی، توێژەر ئەم هەنگاوانەی خوارەوە گرتوەتەبەر:

- دانانی فۆڕمێك بۆ شیکردنەوەی ناوەڕۆکی هەواڵە تەناهییەکان.

- پێوانەکردنی ڕاستگۆیی ڕواڵەتیی بەکارهاتو بۆ پێوانەکردنی ڕاستگۆیی و جێگیری فۆڕمەکە، لە ڕێگەی دوبارە دارشتنەوە و پۆلێنکردنەوەی توێژ و یەکەکانی توێژینەوە و پێناسەکردنی ئەو توێژ و یەکانە.

- بۆ دڵنیابونەوە لە جێگیری فۆڕمی شیکردنەوەی ناوەڕۆك و بڕیاردان لەسەر گونجاوی توێژەکان، فۆڕمەکە خرایە بەردەست ئەم پسپۆڕ و شارەزایانەی خوارەوە:

ژمارە	ناوی پسپۆڕان	پسپۆڕی	پرسیارە دروستەکان	پرسیارە نادروستەکان	ڕێژەی سەدی ڕاستییەتی
1	پ.د. هێرش ڕەسول موراد	ڕاگەیاندن	12	4	%75
2	پ.ی.د. عەبدلخالق ئیبراهیم مصطفی	ڕاگەیاندن	15	1	%93.75
3	پ.ی.د. بەهات حەسیب قەرەداغی	ڕاگەیاندن	13	3	%81.25
4	پ.ی.د. نەزاکەت حەمە سەعید	ڕاگەیاندن	14	2	%87.5
5	پ.ی.د. ئازاد عەبدولعەزیز	ڕاگەیاندن	15	1	%93.75
کۆی گشتی			69	11	%86.25

1.2. توێژینەوەکانی پێشو:

1.2.1. توێژینەوەی (إيهاب ربحي الغصين 2012) (أثر إعلام الأمني على أداء العاملين في الأجهزة الأمنية في قطاع غزة).

ئامانجی توێژینەوەکە هەوڵدانە بۆ زانینی واقعی گشتیی تەناهی و کاریگەرییەکەی لەسەر هاندانی کارایی کارمەندانی تەناهی لە دەزگا ئەمنییەکانی سەر بە وەزارەتی ناوخۆ لە کەرتی غەزە و پرسیاری ئەوە دەکات، کە تا چەندە هەواڵی ئەمنی کاریگەری لەسەر ئەدای کارمەندانی دەزگا ئەمنییەکانی کەرتی غەززە هەیە؟ گرنگترین ئەنجامەکانی توێژینەوەکەش بریتییە لە: سیاسەتی میدیای تەناهی کاریگەرییەکی کەمی لەسەر کارایی کارمەندانی دەزگا تەناهییەکان هەیە و وەزارەتی ناوخۆ لە کەرتی غەزە سیاسەتێکی ڕون و ئاشکرای میدیای تەناهیی بۆ فەرماندە باڵا و مامناوەندەکانی دەزگا تەناهییەکان نییە و هەمو پرسە پەیوەندیدارەکانی وەزارەتی ناوخۆ لەخۆ ناگرێت.

1.2.2. توێژینەوەی (نجم الدين عبد الله اسماعيل) (إستراتيجيات الإعلام و فاعليتها في تعزيزالأمن القومي السوداني).

ئامانجی توێژینەوە زانینی چەمکە ستراتیژیەتەکانی میدیا و پلانی هەردو ڕادیۆی (صوت القوات المسلحة و ساهرون)ە، کە پاڵپشتی لە ئاسایشی نەتەوەیی لە سودان دەکەن و توێژەر هەوڵیداوە ئاستی پابەندبونی دەزگا میدیاییەکانی سودان بە جێبەجێکردنی پلانی ستراتیژی لەبواری میدیای و ئاسایشی نەتەوەیی دیاری بکات و گرنگترین پرسیاری ئەوەیە: هەردو ڕادیۆی (صوت القوات المسلحة و ساهرون) پەیڕەوی چ ستراتیژیەتێکی میایدیی دەکەن بۆ بەهێزکردنی ئاسایشی نەتەوەیی لە سودان؟. ئەنجامەکانی تویژینەوەکەش بریتین لە: سیاسەتی سەربازی کۆتوبەندکراوی میدیای سەربازی وایکردوە هەردو ڕادیۆی (صوت القوات المسلحة و ساهرون) نەتوانن لە ئاست بەهێزکردنی پاراستنی ئاسایشی نەتەوەییدا بن.

1.2.3. توێژینەوەی (کاروان محەمەد صدیق محمد عەلی) (التعرض للصحف الكوردية الأليكترونية وعلاقته بمستوى المعروفة بقضايا الإرهاب لدى الشباب العراقي)

ئامانجی ئەم توێژینەوە بۆ دەستنیشانکردنی قەبارەی بەرکەوتنی گەنجی عێراق بۆ ڕۆژنامە کوردییە ئەلیکترۆنییەکان. هەروەها پرسیاری ئەوە دەکات، کە ئاستی مەعریفی سامپڵی توێژینەوە لەبارەی پرسەکانی تیرۆر لە ڕۆژنامە کوردییە ئەلیکترۆنییەکان لە چ ئاستێکدایە؟ وبەو ئەنجامە گەیشتوە، کە بەرکەوتنی گەنجی عێراق بۆ ڕۆژنامە کوردییەکان خوار ئاستی مامناوەندە.

1.2.4. تاوتوێی توێژینەوەکانی پێشو:

لە ئەنجامی خوێندنەوەیەکی ورد و بەراوردکاری لە نێوان توێژینەوەکانی پێشو تێبینیکردنی جۆری توێژینەوە و ئامانج و ئەنجامەکانیان، ئەوە ڕون دەبێتەوە کە، زۆربەی توێژینەوەکان جەخت لە بونی پەیوەندییەکی بەهێز و ڕاستەوخۆ لە نێوان ئامرازەکانی ڕاگەیاندن و دامەزراوە تەناهییەکاندا دەکەنەوە، بە شێوەیەك کە هیچ کامێکیان بەبێ ئەوی دیکە ناتوانێت پرۆسەی گەیاندنی پەیامە ڕاستەقینەکەی تەناهی بە وەرگر تەواو بکات.

1.3. دیاریکردنی چەمك و زاراوەکان:

1.3.1. ڕەنگدانەوە: مەبەست لێی ئەو ڕوبەرەیە کە لە وێبسایتەکان بۆ هەواڵی تەناهی تەرخانکراوە.

1.3.2. هەواڵ: ئەو زانیاریانەن کە لە بارەی ڕوداو یان هەر حاڵەتێکی تەناهی لە وێبسایتە کوردییەکان بڵاودەکرێنەوە.

1.3.3. تەناهی: ئەو بوارەیە کە پەیوەندیی بە ئاسایش و ئارامیی کۆمەڵگەوە هەیە و لە هەواڵەکاندا ڕەنگیداوەتەوە و مەبەست لێی (ئاسایش و سەقامگیری)یە و بە عەرەبی مانای (أمني) دەگەیەنێت.

1.3.4. ماڵپەڕە کوردییەکان: ئەو دەزگا میدیا کودرییانەن کە لە شێوەی ئەلیکترۆنی وەشانی خۆیان دەکەن.

پاژی دوەم: ڕەنگدانەوەی هەواڵی تەناهی لە دەزگا میدیاییەکان:

2.1. پێناسەی زانایان بۆ چەمکەکانی توێژینەوەکە:

2.1.1. چەمك و پێناسەی هەواڵ:

صالح بەوە پێناسەی هەواڵ دەکات کە بریتییە لە ڕاپۆرتێك لەبارەی ڕوداوێك کە پێشتر لەلایەن خەڵکەوە نەزانراو بوە و پشت بە کۆکردنەوەی زانیاری ورد لە سەرچاوە دەبەستێت و دواتر لەلایەن هەواڵسازان و کەسانی پسپۆڕ لەبواری میدیا لەچوارچێوەیەکی ڕۆژنامەوانیدا دادەڕێژرێتەوە. (وتوت، 2004، 346)

لۆرد نورسکلیف بەوە پێناسەی هەواڵی کردوە، کە بریتییە لە "کاریگەربون و دەرچون لەوەی باوە.. بۆ نمونە کاتێك سەگێك گاز لە مرۆڤ بگرێت نابێتە هەواڵ، بەڵام ئەگەر مرۆڤێك گاز لە سەگ بگرێت، ئەوکات دەبێتە هەواڵ". (معوض، 1994، 29)

نیل ماکنێل کە وەك یاریدەدەری سەرنوسەری کاروباری دەرەوە لە ڕۆژنامەی نیۆیۆرك تایمز کاری کردوە، لەو باوەڕەدایە، هەواڵ "کۆکردنەوەی ڕاستییەکانە لەسەر ئەو ڕوداوە هەنوکەییانەی جێگەی گرنگیپێدانی خوێنەرن و دواتر لە ڕۆژنامەکان چاپ دەکرێن". (Neil، 1955، 112)

شیرین تەقاتقە دەڵێت: هەواڵ "ژانرێکی ڕۆژنامەوانیی سەربەخۆیە، زانیاری و وردەکاری نوێ لەبارەی ڕوداوێك دەگوازێتەوە، کە بەلای کۆمەڵگەوە گرنگ بێت". (طقاطقة، 2016)

2.1.2. پێناسەی تەناهی: بریتییە لە: "هەستکردنی مرۆڤ بە نەبونی ترس لە ڕوبەڕوبونەوەی بۆ زیان و بونی دادپەروەری کۆمەڵایەتی و ئابوری لەو ناوەندەی تێیدا دەژیت، کە تێیدا تاکەکان دەرفەتی باشیان دەبێت بۆ گەشەسەندن و بەرەوپێشچون و دەستەبەربونی هەرچی پێویستە بۆ ژیانێکی باش و خۆشگوزەران". (الشهراني، 2006، 59)

2.1.3. ماڵپەڕی هەواڵ: بریتین لە ماڵپەڕگەلێکی تایبەتمەند بۆ بڵاوکردنەوەی ژمارەیەکی زۆری هەواڵ بەشێوەی ئەلیکترۆنی، ئەو پێگانەش پێویستیان بە بونی تیمێکی کارکردنی چالاك هەیە، کار بۆ پێشکەشکردنی هەواڵی هەنوکەیی و ڕوداوە سەرەکییەکان و لێکەوتەکانی دەکەن. (بیوضة، 2016، 229)

2.2. میدیا و میدیای تایبەتمەند

میدیا لەڕوی زمانەوانییەوە: ڕامانی زاراوەی ڕاگەیاندن واتا پێڕاگەیاندن، گەیاندنی زانیاری بە کەسێك یان کۆمەڵە کەسێك، بەخشینی زانیارییە نەزانراوەکان. (أبوبکر، 2004، 63)

پرۆسەی پەیوەندیکردن و ڕاگەیاندن بە بڕبڕەی پشت و شادەماری کۆمەڵگە دادەنرێت و ناتوانرێت ژیان بەبێ ئەو بەردەوام بکرێت، چونکە پەیوەندیکردن و ڕاگەیاندن ڕۆڵی یەکگرتویی، تەواوکاری و بەیەکەوە بەستنی تاك و کۆمەڵ دەبینێت. (عبدالمنعم، 1997، 20)

لەکاتێکدا میدیا و پەیوەندیکردن بە دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی و ڕاستییەکی مێژویی دادەنرێت، هەروەها پێویستییەکی گەشەپێدان، سیاسی، ڕۆشنبیری، ئایینی و تەناهیشە. (عبدالمنعم، التغیر والتنمیة فی المجتمع العربی، 1985، 25)

مامەڵەکردن لەگەڵ ئامرازە میدیاییەکان بوەتە پێویستییەکی حەتمیی ژیانی ڕۆژانە، بەشێوەیەك کە زیادەڕۆیی تێدا نییە ئەگەر بگوترێت پێویستییەکی سەرەکییە و هیچ لە پێویستی مرۆڤ بۆ ئاو، هەوا و زۆربون کەمتر نییە... ئەمەش بەهۆی ئەو بەرەوپێشچونە گەورەیەی لە ئامرازەکانی میدیا و جۆرایەتی ئەو ئامرازانە هاتوەتە ئاراوە. (حسن، 2011، 5)

هەرچی میدیای تایبەتمەندە، بریتییە لەو ڕاگەیاندنەی لە چوارچێوەی بوارێکی دیاریکراوی ژیاندا کاردەکات (سیاسی، ڕۆشنبیر، ئابوری، زانستی، تەناهی، وەرزشی... هتد). (أدیب، 1999، 70)

ئەرکی سەرەکی میدیای تایبەتمەند گرنگیدانە بە بوارێکی دیاریکراو و تایبەتمەندی ژیان، لە ڕێگەی ڕۆماڵی ڕێکخراو و پلان بۆدارێژراو بۆ ڕوداو و گۆڕانکارییەکان لەو بوارە. (الجدید، 2019، 10)

2.3. پەیوەندی نێوان میدیا و تەناهی:

میدیا بە ئامرازێکی کارا لە ئامرازەکانی تەناهی دادەنرێت بۆ دروستکردنی ئەڵقەی پەیوەندیکردن لەگەڵ جەماوەر، بۆیە بە یەکێکیش لە ئەرکە گرنگەکانی دەزگای تەناهیش دادەنرێت بۆ هۆشیارکردنەوەی جەماوەر لە ڕێگەی چالاکی و کارامەییەکانی لە پەیامە تەناهییەکەیدا و نیشاندانی مەترسییەکان و چۆنیەتی خۆپارێزی لێیان. (میرزا ب.، الإعلام الأمني بین النظریة والتطبیق، 2006، 15)

ڕۆڵی کارای دەزگا میدیایی و پەیوەندییەکان بۆ بنیاتنانی ئاراستەی تاکەکان، لە میانەی توانا بەرزەکانیان لە ئاراستەکردنی بیرۆکەی مرۆڤ و هەست و ڕەفتارەکەیدا دەردەکەوێت. (عبدالرحمن، 2005، 132)

کاریگەری نێوان میدیا و تەناهی کاریگەرییەکی ئاڵوگۆڕکراوە، وەك چۆن میدیا کاریگەری ئەرێنی و نەرێنیی هەیە، بە هەمان شێوە ئەگەر تەناهی بۆ کەسی میدیاکار هەبو یانیش نەبو، ئەوا کاریگەری ئەرێنی و نەرێنیی لەسەر دۆخەکان دەبێت. (الدعیج، 1982، 249)

هەر لەسەر ئەو بنەمایەش، پەیوەندیی نێوان میدیا و تەناهی پەیوەندیەکی تەواوکارییە، پێویستی بە هاوکاری نێوانیان هەیە، نەك ڕوبەڕوبونەوەی یەکتر. (الدلو، 2011، 14)

2.4. ماهیەتی میدیای تەناهی:

میدیای تەناهی یەکێکە لەو چەمکە هاوچەرخانەی لە سەرهەڵدان و بڵاوبونەوە تازەیە، بریتییە لە گوزارشتێکی تەناهی کە پەیوەندی بە سیاسەت و ستراتیژییەتی هەر وڵاتێکەوە هەیە و بەشداری لە خزمەتکردنی ئاسایشی کۆمەڵگە و سەقامگیرییەکەیدا دەکات، گرنگی بە لایەنی هزری و ڕۆشنبیری نەتەوەکان دەدات. (العسکر، 2007)

مێژوی بەکارهێنانی دەستەواژەی میدیای تەناهی بۆ ساڵی 1980 دەگەڕێتەوە، کاتێك عەلی بن فایز الجحنی ئەو دەستەواژەیەی لە ماستەرنامەکەیدا بەناوی (الإعلام الأمني) بەکاریهێنا. (العسيري، 2000، 23)

توێژەران ژمارەیەك پێناسەی جیاوازیان بۆ چەمکی ڕاگەیاندنی تەناهی داناوە، ئەوەش لەسەر بنەمای ئەو گۆشە نیگا و لایەنەی کە هەر یەکێك لە توێژەران لەرێگەیەوە لەو چەمکەیان کۆڵیوەتەوە، بۆ نمونە یەکێك لە توێژینەوەکان بەوە پێناسەی چەمکی ڕاگەیاندنی تەناهی دەکات، کە بریتییە لە: "لقێك لە لقەکانی ڕاگەیاندنی تایبەتمەند، کە ئامانجی هەواڵدانە بە جەماوەر لەبارەی بابەتە تەناهییەکان و ئەو کارە لەلایەن پیاوانی تەناهییەوە ئەنجام دەدرێت". (مسعودي، 2016، 16)

میدیای تەناهی یەکێکە لە دەستەواژە هاوچەرخەکان، کە ماوەی چەند ساڵێکە دەرکەوتوە، ئاماژەیە بۆ ناوەڕۆکی میدیایی پەیوەندیدار بە ئاسایش و سەقامگیری، کە پەیوەندیی بە سیاسەت و ستراتیژییەتی هەر وڵاتێکەوە هەیە. (الحقباني، 2006، 16)

بەشێك لە زانایان لەو باوەڕەدان مەبەست لە میدیای تەناهی هەمو ئەو ناوەڕۆکانەیە کە لە دەزگا تەناهییەکانەوە دەردەچن، جا لەشێوەی بڵاوکراوە، بەرنامە بن یان هەمو ئەو چالاکیانەی لایەنە تەناهییەکان ئەنجامی دەدەن، کە هاوکار دەبن لە کەمکردنەوەی ڕێژەی تاوان لەناو کۆمەڵگە. (د. محمود عزت اللحام، 2015، 78)

میدیای تەناهی کۆمەڵێك ڕەگەزی تەواوکار و پلانبۆدارێژراوە و شتێکی هەڕەمەکی نییە، بەشێوەیەك کە ئامانجی بەدەستهێنانی هاوسەنگی کۆمەڵایەتییە لە ڕێگەی پارێزگاریکردن لە تەناهی تاك و سەلامەتی کۆمەڵ. (أحمد ع.، 2018، 17)

ڕاگەیاندنی تەناهی کار لەسەر چاوکراوەیی تاکەکان و کۆمەڵەکان لەبارەی هزری توندڕەوی و ئاشکراکردنی شێوازە تاوانکارییەکانی دەکات و ئەوانەش ڕوبەڕوی دادگا دەکاتەوە، کە لە بەها و بنەما و پێوەرە کۆمەڵایەتییەکان دەردەچن و ئامانجی کۆمەڵە چەکدارەکان و لایەنە تاوانبارەکان ڕون دەکاتەوە. (المشاقبة، 2012، 187)

2.5. گرنگی میدیای تەناهی

پەیامی ڕاگەیاندنی تەناهیی ئاراستەکراو بە شێوەیەکی زانستیانە کاریگەری لەسەر ڕای گشتی دەکات و بەشداری لە پێکهێنانی ئاراستەی تەناهی تایبەت بە سیاسەتی دەزگا تەناهییەکاندا دەکات، ئەمەش لەرێگەی پێدانی زانیاری، بیرۆکە تەناهییەکان بە هاووڵاتییان، بۆ ئەوەی ڕۆڵی خۆیان لە ڕوبەڕوبونەوەی تاواندا ببینن، دواتریش تاکەکان لەگەڵ دەزگا تەناهییەکان لەو ڕۆڵەدا بەشدار بن. (صديق، 2004، 5)

گرنگیی ڕۆڵی پیاوانی تەناهی لەو کاتەدا زیاتر دەردەکەوێت، کە پشتگوێخستنی مەترسییە تەناهییەکان لای جەماوەر زیاتر بێت، ئەوکاتیش دەزگا تەناهییەکان بە پشتبەستن بە دەزگای میدیایی دەست بە هەڵمەتی هۆشیارکردنەوەی جەماوەر دەکەن، بۆ ئەوەی کۆنترۆڵی دۆخە تەناهییەکە بکەن. (الحوشان، 2005، 16)

2.6. ئامانجی میدیای تەناهی:

میدیای تەناهی خاوەنی فەلسەفە و مەبەستی تایبەت بەخۆیەتی، کە زۆرترین کارامەیی و کاریگەرییەکانی لەو بابەتانەدان، کە لە ئامرازەکانی ڕاگەیاندن لەبارەی ئەو چالاکیانە بڵاودەکرێنەوە کە خاوەن ڕەهەندێکی تەناهین و بە هاوسەنگی لەڕێگەی میدیاوە دەخرێنە بەردەم جەماوەر، بە ئامانجی هۆشیارکردنەوەیەکی زیاتری خەڵك لەبارەی پرسە تەناهییەکان. ئامانجی میدیای تەناهی بڵاوکردنەوەی هەستی دڵنەواییە لە دەرونی تاکەکانی کۆمەڵگە و سیستەمە کۆمەڵایەتییەکەی و بەها ڕۆحییەکانی، ئەویش لە میانەی بەشداریکردن لە پارێزگاریکردن لە قەوارەی کۆمەڵ و تەناهییەکەی، بەشێوەیەك کە ئامانجەکانی خۆپارێزی و هۆشیاری کۆمەڵایەتی لەپێشینەی ئەو مەبەستانەیە. (ناجي، 2016، 104)

2.7. تایبەتمەندییەکانی میدیای تەناهی:

میدیای تەناهی کۆمەڵێك تایبەتمەندیی هەیە، ئەوانیش: (خضور، 2005، 6-10)

1- بواری تەناهی: بەرەوپێشچونی کۆمەڵایەتی، ئابوری، سیاسی و ڕۆشنبیرییەکان دەگرێتەوە لە وڵاتی هاوچەرخ.

2- بابەتی تەناهی: ناوەڕۆکی ئەو ژانرە میدیاییەیە کە ڕەهەندی تەناهیی هەیە.

3- ڕوداوی تەناهی: جوڵەیەکی لەناکاو و بەرەوپێشچونێکی سەرسوڕهێنەرە.

4. دیاردەی تەناهی: گۆڕانکاری و ئاڵۆزی ژیانی تەناهی و بەناویەکداچونی بەرژەوەندییەکان و فرەهێزی و بونی چەندین جۆر لایەنی بەرپرس لە دەستەبەرکردنی تەناهی و ئاوێتەبونی چەمکی تەناهی لەگەڵ زۆرێك لە چەمکەکانی کۆمەڵایەتی، ئابوری و ڕۆشنبیری.

5. ئامرازی ڕاگەیاندنی تەناهی: تایبەتمەندییەکانی "بابەت" و "ڕوداو" و "دیاردە"ی تەناهی لە ئامرازی ڕاگەیاندنی تەناهیدا ڕەنگدەداتەوە. (خضور، 2005، 45)

6. سەرچاوەکانی میدیای تەناهی: ئەو لایەنانەن کە زانیاری لەبارەی ڕوداوی تەناهی بە دەزگای میدیایی دەدات. (الفالح، 2005، 38)

7. جەماوەری میدیای تەناهی: ئەو جەماوەرەیە کە پەیامی تەناهیی ئاراستە دەکرێت و پێی دەگوترێت وەرگر.

8. کادیری میدیای تەناهی: ئەو ڕۆژنامەنوسەیە کە زانیارییەکان لەبواری ڕوداوی تەناهی کۆدەکاتەوە و لە شێوەی هەواڵ دادەڕێژێت و پەخشی دەکات، وەك هەواڵساز و پەیامنێر. (خضور، 2005، 6-10)

2.8. سیماکانی ڕاگەیاندنی تەناهی:

سیماکانی ڕاگەیاندنی تەناهی لەڕوی بابەتی، ڕوداوی تەناهی، ئەرك و ئامانج و جەماوەرەوە بەسەر چوار جۆری جیاوازدا دابەش دەبن، ئەوانیش:

یەکەم: سیماکانی ڕاگەیاندنی تەناهی لەڕوی بابەتییەوە:

ڕاگەیاندنی تەناهی کۆمەڵێك سیمای تایبەت بە بواری خۆی هەیە، ئەوانیش: (کافي، 2015، 97-98-99)

1- بابەتی تەناهی فراوان و گشتگیرە، بەڵام هەستیار و ورد و مەترسیدارە.

3- ئاراستەکراوە، بەڵام هەڵوێستەکەی زانراوە.

دوەم: سیماکانی ڕاگەیاندنی تەناهی لەڕوی ڕوداوەوە:

لێرەدا مەبەست لە ڕوداوی تەناهییە و سیماکانی لەمانەی خوارەوە پێکهاتون:

1- ڕوداوی تەناهی ڕوداوێکی جەماوەرییە و پێویستە زانیاری ورد لەبارەیەوە پێشکەش بکرێن.

2- کتوپڕ و پێشبینی نەکراوە، بەڵام گۆڕانکار بەسەردا دێت، چونکە فرە ڕەهەندە و دەستوەردانی تێدا دەکرێت.

3- ڕوداوێکی نوێ و فراوانە و تەنیا ئەو بەشەی ڕوداوەکە دەبینرێت کە دەردەکەوێت و گوزارشتە لە ساتێکی دیاریکراو.

سێیەم: سیماکانی ڕاگەیاندنی تەناهی لەڕوی ئەرك و ئامانجەوە:

1- ئامانجی ئامرازەکە لە بڵاوکردنەوەی ناوەڕۆکی تەناهی، پەیوەندیی بە کەسایەتییەکان وئاراستەکانی ئەو ئامرازەوە هەیە. (کافی، 2015، 97-98-99)

2- ئامرازە جددییەکان تاوانەکان بە جەماوەر دەناسێنن و لە مەترسییەکان هۆشیاریان دەکەنەوە و هۆکارەکان و ڕێگەکانی چارەسەری دەخەنەڕو.

3- خێرایی لە بڵاوکردنەوە و گەیاندنی بە زۆرترین ژمارەی جەماوەر.

4- گرنگی بە لایەنە کاریگەرەکانی ڕوداوە تەناهییەکە دەدەن لەڕوی (کەسەکان، چۆنیەتی ڕودان و کاتی ڕوداوەکە).

چوارەم: سیماکانی ڕاگەیاندنی تەناهی لەڕوی جەماوەرەوە:

1- جەماوەری ناوەڕۆکی تەناهی بەگوێرەی گرنگیدانیان بە ڕوداوە تەناهییەکان جۆراوجۆرن، ئەمەش بەوەی کە: (جەماوەری ئامرازەکانی ڕاگەیاندن بەسەر چەند جۆری دیمۆگرافیدا دابەش دەبێت).

2- پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆ لە نێوان هەوڵی ئامرازەکانی ڕاگەیاندن بۆ تێرکردنی پێویستی جەماوەر و ئاراستە و کەسایەتی ئەو ئامرازەدا هەیە.

3- ئامرازە جددییەکان ڕوداوە تەناهییەکان بەشێوەیەك دەخەنەڕو، کە پەیامە میدیاییەکە پێویستییە ڕەواکانی جەماوەر تێر دەکات.

4- ئامرازە میللییەکان تەنیا بە تێرکردنی پێویستی جەماوەر دەستەوەستان نابێت، بەڵکو هەوڵ بۆ هێنانەئارای چەند پێداویستی وەهمی نوێش دەدات. (کافی، 2015، 97-98-99)

2.9. سیماکانی میدیای تەناهیی سەرکەوتو:

بۆ ئەوەی میدیای تەناهی سەرکەوتو بێت و ڕۆڵێکی کارا بگێڕێت، پێویستە ئەم سیمایانەی خوارەوە لەخۆبگرێت: (محمد، 2011، 33)

1. خێرایی لە دەستپێشخەری
2. گرنگیدان بە ئێستا زیاتر لە ڕابردو
3. بابەتیبون و واقعیەت و گشتیبون، لە هەمان کاتدا سادەیی و دورکەوتنەوە لە دەستەواژەی تەمومژاوی.

2.10. ئامرازەکانی پەیوەندیکردن لە میدیا تەناهیدا:

میدیای تەناهی بۆ گەیاندنی پەیامەکەی پشت بە میدیای گشتی دەبەستێت و بەشێکی دانەبڕاوە لەو میدیایە و هەمان ئامرازەکانی ڕۆژنامە، ڕادیۆ، تەلەڤزیۆن، ئینتەرنێت، سینەما و شانۆ بەکاردەهێنێت و لەبەر ئەوەی میدیای تەناهی ئامانج و مەبەستێکی هەیە و هەوڵی پێکاندنی دەدات، بۆیە پێویستە سودی تەواو لەو ئامرازانە وەربگیرێت و بەکاربهێنرێن و بە باشی سودیان لێ وەربگیرێت بۆ بەدیهێنانی ئامانجی خوازراو، ئەوانیش:

1. ڕۆژنامە: مەبەست لە میدیای خوێنراوە و یارمەتیدەرە لە بڵاوکردنەوەی هۆشیاری تەناهی هەروەك دەتوانێت بابەتی جددی و ئاڵۆز پێشکەش بکات و بەشێوەیەکی قوڵ، شرۆڤەی ورد و تەواو دەخاتەڕو. ڕۆژنامە بە کۆنترین و گرنگترین جۆری ئامرازی میدیای جەماوەری و دادەنرێت و تا ئێستاش کاریگەرییەکی زۆری لەسەر تاکەکان هەیە. (عصمت عدلي، 2009، 43)

2. ڕادیۆ: لە بەربڵاوترین جۆرەکانی دیکەی ئامرازەکانی ڕاگەیاندن دادەنرێت، بەوەی کە هیچ پێویست بە زانینی خوێندنەوە نوسین ناکات و ڕادیۆ بە تایبەتمەندییەکانی خێرایی، کاریگەری، وێناکردن، نزیکی لە دەستی سەرجەم چین و توێژەکانی کۆمەڵگە جیادەکرێتەوە. (أمام، 1975، 310)

3. تەلەڤزیۆن: ئەو ئامرازەیە کە توانیویەتی تا ئاستێکی بەرز سەرنجی وەرگر بەلای خۆیدا ڕابکێشێت و ڕۆژانە چەندین کاتژمێر لە کاتی خۆیان بۆ سەیرکردنی شاشەکەی تەرخان بکەن، ئەمەش توانایەکی سەرەکییە بۆ متمانەهێنانێکی دەگمەن، کە لە میدیاکانی دیکەدا نییە. (بومدين، 2020، 88)

4. **سینەما و شانۆ:** یەکێك لە فەیلەسوفەکان دەڵێت: (شانۆیەك و نانێك بدە بەمن من گەل پێشکەش بەتۆ دەکەم)، ئەو فەیلەسوفە ئەگەر تا ئەمڕۆ لە ژیاندابا لە بری شانۆ داوای فیلمێکی سینەمائیی دەکرد، چونکە لەم ڕۆژگارەدا فیلم یەکەم ئامرازی کاریگەرە لەسەر ژیانی جەماوەر، کە پێشتر هاوتای لە ژیانی مرۆڤدا نەبوە. (أحمد غ.، 1999، 284)

5. **ئینتەرنێت:** سەرهەڵدانی ئینتەرنێت وەرچەرخانێکی جەوهەریی لە سروشتی پەیوەندیکردنی مرۆڤایەتیی جەماوەریی هێناوەتە ئاراوە و بوەتە هۆی پێداچونەوەیەکی گشتگیر بۆ توێژینەوەکانی پەیوەندیی جەماوەری بە گشتی و کاریگەری کۆمەڵایەتی بە تایبەت، بۆ ئەوەی بتوانێت لەئاست هەمو خواستەکانی ئەو گۆڕانکارییە هاوچەرخەکاندا بێت. (حماة، 2002، 311)

زۆربەی توێژەران لەو باوەڕەدان، پەیوەندیی کۆمەڵایەتی لە نێوان تاکەکان بەهۆی ئینتەرنێت و مۆبایلەوە شێوازێکی جیاوازتری لە پێشان وەرگرتوە. (Taylor، 2003، 196)

ئینتەرنێت بوەتە هۆی ئەوەی زۆرێك لە دەزگا تەناهییەکان خزمەتگوزارییەکانیان لە چوارچێوەی پلانی میدیاییدا دابڕێژن بۆ گەیشتن بە جەماوەری ئامانجکراو. (الأبشيهي، 2009، 799)

2.11. سیاسەتی میدیایی لە بڵاوکردنەوەی هەواڵی تەناهی:

زۆربەی ئیدارە میدیاییە تەناهییەکان لە بڵاوکردنەوەی هەواڵە تەناهییەکانیان پەیڕەوی سیاسەتێکی دیاریکراو دەکەن، وەك ئەمەی خوارەوە: (الحوشان، 2005، 20-22)

1. پێویستە لێدوانی بەرپرسان و ئەوانەی دەسەڵاتی لێدوانیان بۆ پرسە تەناهییەکان هەیە، بەشێوەیەك بێت کە کاریگەری لەسەر ڕای گشتی هەبێت و پلانی نهێنیی پرۆسە ئەمنییەکان ئاشکرا نەکەن.

2. لە زۆربەی تاوانەکاندا بڵاوکردنەوەی هەواڵ و زانیارییەکان مەرجی خۆی هەیە، بەتایبەت لەو پرسانەی هێشتا لێکۆڵینەوەکانیان کۆتایی نەهاتوە.

3. ئەو پرسانەی کاریگەرییان لەسەر ڕای گشتی هەیە، وەك دەنگۆکان و تاوانەکانی کوشتن، وەڵامدانەوەیان و ڕونکردنەوەیان بۆ جەماوەر بە قۆناغی جیاواز دەبێت.

4. بڵاوکردنەوەی پرسە پەیوەندیدارەکان بە ڕوداوەکانی پەیوەست بە سەلامەتی گشتی لە ڕۆژنامە ناوخۆییەکان بەشێوەیەکی ڕۆژانە دەبێت.

5. ئەنجامدانی هەڵمەتی هۆشیاری وەرزی.

6. ڕێکارەکانی لێکۆڵینەوە بڵاوناکرێنەوە، تەنها بە هەماهەنگیی نێوان ئیدارەی پەیوەندییە گشتییەکان و میدیا نەبێت.

7. پێدانی دەرفەت بە ئامرازەکانی ڕاگەیاندن بۆ ئەوەی ڕەخنە لە کاریی دەزگا تەناهییەکان بگرن و دەزگا تەناهییەکانیش وەڵامی گونجاو بدەنەوە.

8. وریایی لەوەی لەکاتی بڵاوکردنەوەی هەندێك پرس، هیچ کاردانەوەیەکی پێچەوانە و نەرێنیی نەبێت.

2.13. پێوەرەکانی بڵاوکردنەوەی بابەتە تەناهییەکان:

لێرەدا ژمارەیەك پێوەر هەن، کە دەزگاکانی ڕاگەیاندن لە بڵاوکردنەوەی بابەتەکانی میدیای تەناهیدا پەیرەوی دەکەن، ئەوانیش: (الحوشان، 2005، 30)

1. ڕاستگۆیی و بابەتیبون واقعیەت لە سەرچاوەکانی بابەتەکە.
2. گرنگیی و ئاستی مەترسیداری بابەتە تەناهییەکە و پەیوەستبونی بە هاووڵاتیانەوە.
3. لێدوانی سەرچاوەی بەرپرسی تەناهی و ئاشکرانەکردنی ناوە ڕاستەقینەکان.
4. دورکەوتنەوە لە ناوزڕاندن و ئەو پرسانەی هەستیارن و بڵاونەکردنەوەی بابەتە کەسییەکان.
5. سیستەمە سیاسییەکان، سەرپێچیکار و ڕوداوەکان ڕۆماڵ ناکرێن، تەنها بە وەرگرتنی مۆڵەت نەبێت. (بلواضح حمزة، 2022، 75)

2.14. ڕێکاری وریایی لە بڵاوکردنەوەی بابەتەکانی میدیای تەناهی:

دەزگا تەناهییەکان لە بڵاوکردنەوەی بابەتە تەناهییەکان پێویستە پابەندی ژمارەیەك ڕێکار و ڕێوشوێنی تایبەت بن، گرنگترین ئەو ڕێکار و ڕێوشوێنانەش: (الحوشان، 2005، 33)

1- زیان نەگەیاندن بە بەرژەوەندی گشتی و دڵنیابونەوە لە ڕاستی و دروستی زانیارییەکان.

2- دورکەوتنەوە لە پرسە کەسایەتییەکان و بەلاوەنانی ئەو زانیارییانەی دەبنە هەڕەشە لەسەر تەناهی و سەقامگیری سیاسی و کۆمەڵایەتی.

3- دورکەوتنەوە لە وروژاندنی بیری توندڕەوی هۆزایەتی، تایفەگەری و ئایینی و گرنگیدان بە زانیارییە بەهێزەکان لەبارەی پرسە تەناهییەکان.

4- وریایی لە مەترسی و هەستیاری بابەتەکە لەسەر تەناهی نەتەوەیی و دورکەوتنەوە لە یەکنەگرتنەوەی بابەتەکە لەگەڵ دابونەریتی کۆمەڵگە و پەنانەبردن بۆ ناوزڕاندن بەرامبەر بە تاکەکانی کۆمەڵگە.

5- ئەو پرسانەی پەیوەندییان بە لایەنە تەناهییە باڵاکانەوە هەیە، کە کاریگەرییان لەسەر سەقامگیری وڵات و پاراستنی نهێنیی زانیارییە تەناهییەکانەوە هەیە و گومانکردن لە پرسە نەتەوەییەکان.

هەندێك پرەنسیپ و بەرپرسیارێتی خودی هەن بەرامبەر بە پرسە تەناهییەکان، کە پێویستە لە ئامرازەکانی میدیا بەهەند وەربگیرێن، ئەوانیش:

1- ڕ**ەهەندی ئایینی:** پابەندبونی تەواو بە بیروباوەڕە ئایینییەکان و ڕێزگرتن لە پەیوەندی نێوان ئایینەکان.

2- ڕ**ەهەندی کۆمەڵایەتی:** هەمو ئەو بابەتانە ڕەت دەکاتەوە، کە زیان بە داب و نەریتە باوەکان دەگەیەنێت.

3- ڕ**ەهەندی سیاسی:** هاوتەریب لەگەڵ هێڵی سیاسی گشتیی دەوڵەت هەڵدەکات و نابێت بەهیچ شێوەیەك دەست بۆ ئەو بابەتانە ببرێت، کە زیان بە سیاسەتی گشتیی دەوڵەت دەگەیەنن.

4- ڕ**ەهەندی تەناهی:** ڕێگری لە هەمو ئەوە دەکات کە زیان بە تەناهی کۆمەڵگە دەگەیەنێت یانیش گیانی دوبەرەکی لەنێوان تاکەکاندا بڵاودەکاتەوە. (عمار، 2020، 115)

2.15. میکنیزمەکانی بەکارهێنانی ئامرازەکانی ڕاگەیاندن لە بواری تەناهی:

1- ناساندنی ڕۆڵی دەزگای تەناهی: چالاکییەکانی کارمەندانی تەناهی و هەمو ئەو ئەرکانە تێیدا ڕەنگ دەداتەوە، کە لەپێناو چەسپاندنی تەناهی بۆ کۆمەڵگەکەیان ئەنجامی دەدەن. (مسعودي، 2016، 120؛ Hoff، 1973)

2- تەناهی تاوانکاری و ڕوبەڕوبونەوەی تاوان: پارێزگاریکردن لە کۆمەڵگە لە هەمو ڕەفتارە نابەجێیەکان و ئەوانەی بە تاوان دەزانرێن و لەڕوی یاساییەوە سزایان بۆ دیاریکراوە.

3: تەناهی ئابوری: کار لەسەر سەقامگیرکردنی دامەزراوە ئابورییەکان و ناوەندەکانی مامەڵە داراییەکان سەرمایە دەکات و ڕوبەڕوی تاوانە ئابورییەکان، فێڵکردن، ساختەکردن و گزی بازرگانی.. هتد دەبێتەوە.

4- تەناهی سیاسی: کار بۆ سەقامگیرکردنی ڕێڕەوی ژیانی سیاسی لە کۆمەڵگە دەکات، گرنگترین بوارەکانی تەناهی سیاسیش بریتین لە: تەناهی کۆمەڵگە، تەناهی هەرێم و تەناهی دەسەڵات (مهدي، 2021).

5- تەناهی کۆمەڵایەتی: مەبەست لێی ڕوبەڕوبونەوەی ئەو هۆکارانەیە کە دەبنە هۆی بەلاڕێداچون و لەیاسا دەرچون بەرەو ئەنجامدانی تاوان لە کۆمەڵگە.

6- میدیای قەیرانەکان: بەرەنگاربونەوەی هەمو ڕوداو، قەیران و کارەساتە مەترسیدارەکان لەخۆدەگرێت.

7- تەناهی هاتوچۆ: ناساندنی هۆکارەکانی ڕوداوەکانی هاتوچۆ و هۆشیاری بۆ ڕوبەڕوبونەوەی ڕوداوەکانی ڕێگاوبان لەخۆ دەگرێت.

8- تەناهی هزری: هەستکردن بە ئینتیما بۆ ڕۆشنبیری گەل و بەهاکانی و پارێزگاریکردنی عەقڵی مرۆڤ و بیروڕایەکەی لە چوارچێوەی بنەما سەرەکیەکان و مەبەستە ئامانجدارەکان و مافە ڕەواکاندا.

9- تەناهی ژینگەیی: کارکردن لەسەر هۆشیاری ژینگەیی گیانی ماددی و مەعنەوی بە هەمو پێوەرەکانی سەرکەوتن بەرز دەکاتەوە.

11- تەناهی تەندروستی و خۆراك: ئاراستەکردن بەرەو گرنگیدان بە دەرمان و خۆراك و پێوەرەکانی کوالیتی و تایبەتمەندییەکانی.

2.16. ڕۆڵی میدیا لە پاڵپشتیکردنی ئەرکی هێزە تەناهییەکان لە ڕوبەڕوبونەوەی تاوان:

ئێستا پێویستی هێزە تەناهییەکان بە پشتیوانی میدیا لە ڕوبەڕوبونەوەی تاوانەکان لە هەر کاتێك زیاترە، بەوەی کە تاوان لە بنەڕەتدا دەرچونە لە داب و نەریت و بەها ئاینی و ئەخلاقییەکانە، واتا ڕەفتاری تاوانکاری ئاراستەکەی پێچەوانەی بنەما و ڕێسا یاسایی و ئەخلاقییەکانە، بۆیە میدیا دەتوانێت ڕۆڵێکی ئەرێنی لە بڵاوکردنەوەی مەترسییەکانی بابەتی تەناهی پاڵپشتی لە دەزگا تەناهییەکان بکات. (إبراهيم، 2008، 34)

2.17. کۆسپەکانی بەردەم ڕاگەیاندنی تەناهی:

میدیای تەناهیش وەك هەر جۆرێکی دیکەی میدیای تایبەتمەند لە کۆسپ لەمپەر بەدەر نییە و لەکاتی ڕاییکردنی کارەکانی ڕوبەڕوی چەندین کێشە دەبێتەوە، کە دەکریت لەمانەی خوارەوەدا کۆرتکرێنەوە: (الدغمان، 2016)

یەکەم: ئەو کیشانەی لەکاتی سەرەتای ڕوداوەکان دروست دەبن.

دوەم: لە هەندێك دۆخی تایبەتدا کێشەی وا دروست دەبن، کە کۆت و بەند دەخرێنە بەردەم ئازادییەکان.

سێیەم: هەندێك کێشەی دیکە هەن لە زۆربەی وڵاتان ڕوبەڕوی دەزگا تەناهییەکان دەبنەوە، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ سروشتی جۆری پەیوەندیی نێوان هاووڵاتیی ئاسایی و دەزگا تەناهییەکان. (الدغمان، 2016)

2.18. ڕەگەزەکانی دانانی پلانی میدیایی بۆ ڕوداوە تەناهییەکان:

لەکاتی هەر ڕوداوێکی هەنوکەییدا، لەوانەیە هیچ پلانێکی پێشوەختە لەبەردەست نەبوبێت بۆ ئەوەی لەکاتی ڕوداوەکە جێبەجێ بکرێت، چونکە ڕوداوەکە پێشبینی نەکراو بوە، بەڵام بەشێوەیەکی گشتی دەکرێت ڕەگەزەکانی پلانی میدیایی لەمانەی خوارەوەدا دیاری بکرێن: (شعبان، 2013)

1- دیاریکردنی جۆری کێشەکە و ڕەهەندەکانی.

2- دیاریکردنی ئامانجەکانی پلانی میدیایی.

3- دیاریکردنی جەماوەری ئامانجکراو.

4- دیاریکردنی توانا ماددی و مرۆییەکان.

5- ئامادەکردنی پەیامە میدیاییەکە. (شعبان، 2013)

پاژی سێیەم: لایەنی مەیدانی

ناخشیکاری بۆ هەواڵە تەناهییەکان لە هەردو ماڵپەڕی کوردستان24 و NRT

خشتەی ژمارە (3.1)

ژمارە و ڕێژەی هەواڵی تەناهی و بەراوردی نێوان هەردو ماڵپەڕی کوردستان24 و NRT دەردەخات

پێگەی ئەلیکترۆنی / ڕستە	ژمارە و ڕێژەی هەواڵی تەناهی		پلەبەندی
	دوبارە	%	
کوردستان24	423	%54.3	یەکەم
ماڵپەڕی NRT	356	%45.7	دوەم
کۆی گشتی	779	%100	
جیاوازی ژمارە و ڕێژەی نێوان هەردو ماڵپەڕەکان لە هەواڵی تەناهی	67 هەواڵ بە ڕێژەی %8.6		

لە خشتەی سەرەوەدا دەردەکەوێت کە ماڵپەڕی کوردستان24 گرنگی زیاتر بە هەواڵی تەناهی دەدات و لەکۆی 779 هەواڵی هەردو ماڵپەڕەکان، 423 هەواڵی داناوە و ڕێژەکەشی بریتییە لە %54.3. لەکاتێکدا ماڵپەڕی NRT بە دانانی 356 هەواڵی تەناهی کەمتر گرنگی بەو جۆیە هەواڵانە دەدات و ڕێژەکەی بریتییە لە %45.7. جیاوازی نێوان دو ماڵپەڕەکەش 67 هەواڵە بەڕێژەی %8.6.

خشتەی ژمارە (3.2)

جۆری تاوان و هەڕەشەی تەناهی

پێگەی ئەلیکترۆنی / هەواڵ	کوردستان24		NRT		کۆی گشتی		پلەبەندی
	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%	
ماددەی هۆشبەر	10	2.36	1	0.28	11	1.41	یازدەهەم

تاوانی کوشتن	42	9.92	50	14.04	92	11.81	چوارەم
تیرۆر	41	9.69	25	7.02	66	8.47	پێنجەم
دزی	10	2.36	6	1.68	16	2.05	نۆیەم
گەندەڵی	6	1.41	6	1.68	12	1.54	دەیەم
رفاندن	8	1.89	4	1.12	12	1.54	دەیەم
پەلاماری ناوخۆیی ڕوداوی تەقەکردن	14	3.3	38	10.67	52	6.67	شەشەم
توندوتیژی	11	2.6	12	3.37	23	2.95	هەشتەم
سوکایەتی بە پیرۆزییەکان	2	0.47	1	0.28	3	0.38	پازدەهەم
هەڵخەڵەتاندن	6	1.41	1	0.28	7	0.89	سێزدەهەم
دەرمان و کەلوپەلی ماوە بەسەرچو	5	1.18	2	0.56	7	0.89	سێزدەهەم
هەڕەشەی هێزی هەرێمایەتی	59	13.94	44	12.35	103	13.22	دوەم
هەراسانکردنی ئەلیکترۆنی	1	0.23	0	0.0	1	0.12	حەڤدەهەم
دراوی ساختە	5	1.18	1	0.28	6	0.77	چاردەهەم
چەکی بێمۆڵەت	4	0.94	4	1.12	8	1.02	دوازدەهەم
تاوانی فرجۆر	20	4.72	25	7.02	45	5.77	حەفتەم
تەقینەوەی خۆرسك	42	9.92	58	16.29	100	12.83	سێیەم
گێچەڵی سێکسی	1	0.23	1	0.28	2	0.25	شازدەهەم
هێرشی وڵاتانی دراوسێ	132	31.2	73	20.5	205	26.31	یەکەم
تاوانی تەعریب	4	0.94	4	1.12	8	1.02	دوازدەهەم
کۆی گشتی	423	100	356	100	779	100	

لەم خشتەیەدا جۆری ئەو تاوانە تەناهیانە خراوانەتەڕو، کە ناواخنی ئەو هەواڵە تەناهیانە پێکدەهێنن کە لە هەردو وێبسایتی کوردستان24 و NRT لە ماوەی سنوری کاتی توێژینەوەدا بڵاوکراونەتەوە و پلەی یەکەم بە ڕێژەی 26.31% هێرش و پەلامارەکانی وڵاتانی دراوسێ بۆ سەر هەرێمی کوردستان دەگرێتەوە. لەکاتێکیشدا پلەی شازدەهەمین و کۆتاییش بە ڕێژەی 0.25% بەر ئەو هەواڵانە دەکەوێت کە تاوانەکانی گێچەڵی سێکسی بڵاودەکەنەوە، پلەی کۆتایی و حەڤدەهەمیش بەر ئەو هەواڵانە دەکەوێت، کە بە ڕێژەی 0.12% بەر تاوانەکانی هەراسانکردنی ئەلیکترۆنی دەکەوێت.

خشتەی ژمارە (3.3)

جۆری مانشێتی هەواڵی تەناهی لەڕوی زمانەوانی

پێگەی ئەلیکترۆنی	کوردستان24	NRT	کۆی گشتی	پلەبەندی

ڕستە	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%	
ڕستەی کاری	275	65.01	210	58.98	485	62.25	یەکەم
بکەرنادیار	88	20.8	77	21.62	165	21.18	دوەم
ڕستەی چاوگی	34	8.03	27	7.58	61	7.83	چوارەم
ڕستەی پرسیاری	0	0.0	6	1.68	6	0.77	پێنجەم
ڕستەی ناوی	26	6.14	36	10.11	62	7.95	سێیەم
کۆی گشتی	423	100	356	100	779	100	

ئەم خشتەیە جۆری ڕستەی بەکارهاتو لەڕوی زمانەوانییەوە لە هەردو ماڵپەڕەکەدا نیشان دەدات و گرنگیپێدان بە جۆری ڕستەکە دەخاتەڕو و بەکارهێنانی ڕستەی کاری لە پلەی یەکەمدایە و ڕێژەکەی 62.25%ە. هەرچی ڕستەی بکەر نادیارە، لە پلەی دوەمدایە بە ڕێژەی 21.18%. لەکاتێکدا پلەی پێنجەم و کۆتایی بە ڕێژەی 0.77% بەر ڕستەی ناوی دەکەوێت.

خشتەی ژمارە (3.4)

مانشێتی هەواڵی تەناهی لەڕوی ناوەڕۆکەوە

پێگەی ئەلیکترۆنی / ئاراستە	کوردستان24		NRT		کۆی گشتی		پلەبەندی
	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%	
لایەنگیر	62	14.65	52	14.60	114	14.63	سێیەم
هاوسەنگ	208	49.17	151	42.41	359	46.08	یەکەم
دژ	2	0.47	19	5.33	21	2.69	پێنجەم
ڕاچڵەکێنەر	41	9.69	54	15.16	95	12.19	چوارەم
لێدوان	110	26	68	19.1	178	22.84	دوەم
تەنزئامێز	0	0.0	12	3.37	12	1.54	شەشەم
کۆی گشتی	423	100	356	100	779	100	

ئەم خشتەیە گرنگی بە جۆری ئاراستە جیاوازەکانی ناو ناوەڕۆکی هەواڵی تەناهی و دەقی هەواڵەکە دەخاتەڕو، بەو پێیەش هاوسەنگی لە ئاراستەکردنی هەواڵ لە پلەی یەکەمدایە و بە ڕێژەی 46.08%. هەرچی مانشێتی تەنزئامێزە لە پلەی شەشەم و کۆتاییە و ڕێژەکەی 1.54%یە.

خشتەی ژمارە (3.5)

سەرچاوەکانی هەواڵی تەناهی

پێگەی ئەلیکترۆنی / سەرچاوەی هەواڵ	کوردستان24		NRT		کۆی گشتی		پلەبەندی
	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%	
پەیامنێر و ڕاگەیاندنکاران	44	10.4	73	20.5	117	15.01	سێیەم

سەرچاوە حکومییەکان	113	26.71	72	20.22	185	23.74	دوەم
سەرچاوە سەربازییە فەرمییەکان	134	31.67	105	29.49	239	30.68	یەکەم
سەرچاوە سەربازییە نافەرمییەکان	29	6.85	21	5.89	50	6.41	شەشەم
میدیا و ئاژانسە ناوخۆییەکان	5	1.18	0	0.0	5	0.64	نۆیەم
میدیا و ئاژانسە بیانییەکان	40	9.45	34	9.55	74	9.49	چوارەم
کەسانی پەیوەندیدار بە ڕوداو	30	7.09	23	6.46	53	6.8	پێنجەم
سەرچاوەی نهێنی	15	3.54	15	4.21	30	3.85	حەفتەم
سەرچاوە نادیارە	13	3.07	13	3.65	26	3.33	هەشتەم
کۆی گشتی	423	100	356	100	779	100	

ئەم خشتەیە گرنگیپێدانی هەردو ماڵپەڕەکە بە سەرچاوە جیاوازەکان لە بڵاوکردنەوەی هەواڵە تەناهییەکاندا نیشان دەدات. بەو پێیەش سەرچاوە سەربازییە فەرمییەکان بە ڕێژەی 30.68% لە پلەی یەکەمدایە. کۆتا پلەش کە نۆیەمە، بەر میدیا و ئاژانسە ناوخۆییەکان دەکەوێت و ڕێژەکەی بریتییە لە 0.64.

خشتەی ژمارە (3.6)

ئاستی گرنگیدانی هەردو ماڵپەڕەکە بە بەکارهێنانی گەواهیدان لە بڵاوکردنەوەی هەواڵی تەناهیدا

پێگەی ئەلیکترۆنی / گەواهیدەر	کوردستان24		NRT		کۆی گشتی		پلەبەندی
	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%	
شاهێدحاڵ	20	4.72	3	0.84	23	2.95	دوەم
قوربانی	8	1.89	3	0.84	11	1.41	چوارەم
کەسوکاری قوربانی	19	4.49	4	1.12	23	2.95	دوەم
دانپێدانان	9	2.12	3	0.84	12	1.54	سێیەم
هیچ گەواهیدانێك نییە	367	86.76	343	96.34	710	91.14	یەکەم
کۆی گشتی	423	100	356	100	779	100	

ئەم خشتەیە ئاستی گرنگیپێدانی هەردو ماڵپەڕەکە بە گەواهیدان و ڕێژەی بەکارهێنانی لایەنی گەواهیدەر لە بڵاوکردنەوەی هەواڵی تەناهیدا نیشان دەدات، بەو پێیەش پلەی یەکەم بەر ئەو هەواڵانە دەکەوێت، کە هیچ گەواهیدانێك تێیاندا بەکارنەهاتوە و ڕێژەکەی بریتییە لە 91.14%. ئەو هەواڵانەش لە پلەی چوارەم و کۆتاییدان، کە قوربانیان گەواهیدەری ڕوداوەکانن و ڕێژەیان بریتییە لە 1.14%.

خشتەی ژمارە (3.7)

جوگرافیای هەواڵی تەناهی

پێگەی ئەلیکترۆنی	کوردستان24	NRT	کۆی گشتی	پلەبەندی

	%	دوباره	%	دوباره	%	دوباره	ناوچەی جوگرافی
یەکەم	24.51	191	22.75	81	26	110	هەولێر
دوەم	22.72	177	25.56	91	20.33	86	سلێمانی
پێنجەم	6.41	50	6.74	24	6.14	26	دهۆك
هەشتەم	0.64	5	0.56	2	0.7	3	هەڵەبجە
چوارەم	16.43	128	12.07	43	20.09	85	ئیدارە سەربەخۆکان
سێیەم	19.51	152	20.22	72	18.91	80	کەرکوك و ناوچە کوردستانییەکان
شەشەم	6.16	48	8.42	30	4.25	18	هەمو کوردستان
حەفتەم	3.59	28	3.65	13	3.54	15	هێڵی سنور
	100	779	100	356	100	423	کۆی گشتی

خشتەی ژمارە (3.6) گرنگی بە خستنەڕوی جوگرافیای ئەو ناوچانە دەخاتەڕو، کە تاوانە جیاوازەکان و چالاکییە تەناهییەکان تێیدا ئەنجامدراون، بەمەش پارێزگای هەولێر لە ڕیزبەندییەکەدا پلەی یەکەمی ئەو ناوچانەی بەرکەوتوە، کە ڕوداو و چالاکییە تەناهییەکانی تێدا ئەنجامدراوە و ڕێژەکەی 24.51%ە. پلەی حەفتەم و کۆتاییش بەر هێڵی سنور لەگەڵ هەریەك لە وڵاتانی ئێران، تورکیا و سوریا دەکەوێت و ڕێژەکەی بریتییە لە 3.59.

خشتەی ژمارە (3.8)

جەماوەری بەئامانجگیراو

پلەبەندی	کۆی گشتی		NRT		کوردستان24		پێگەی ئەلیکترۆنی
	%	دوباره	%	دوباره	%	دوباره	جۆری جەماوەر
یەکەم	75.09	585	73.87	263	76.12	322	ڕای گشتی ناوخۆیی
دوەم	21.43	167	20.22	72	22.45	95	ڕای گشتی نێودەوڵەتی
پێنجەم	0.51	4	0.56	2	0.47	2	فەرمانڕەوا
سێیەم	2.31	18	5.05	18	0	0	ئۆپۆزسیۆن
چوارەم	0.64	5	0.28	1	0.94	4	وەڵامی لێدوانی دژبەر
	100	779	100	356	100	423	کۆی گشتی

خشتەی ژمارە (3.7) تایبەتە بە دیاریکردنی جۆری ئەو جەماوەرەی هەردو ماڵپەڕەکان لە بڵاوکردنەوەی هەواڵە تەناهییەکاندا کردویەتە ئامانج. بەو پێیەش ڕای گشتی ناوخۆیی بە ڕێژەی 75.09% لە پلەی یەکەمدایە. پلەی پێنجەم و کۆتاییش بە ڕێژەی 0.51% بەر ئەو هەواڵە تەناهیانە دەکەوێت، کە توێژی فەرمانڕەوایان کردوەتە ئامانج.

خشتەی ژمارە (3.9)

شێوازی بەکارهاتو لە هەواڵی تەناهی

پێگەی ئەلیکترۆنی / شێوازی هەواڵ	کوردستان24		NRT		کۆی گشتی		پلەبەندی
	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%	
کورتە هەواڵ	55	13	49	13.76	104	13.35	چوارەم
هەواڵی مامناوەند	162	38.29	122	34.26	284	36.45	یەکەم
هەواڵی درێژ	139	32.86	73	20.5	212	27.21	دوەم
هەواڵی بەپەلە	3	0.7	71	19.94	74	9.49	پێنجەم
ڕاپۆرتە هەواڵ	64	15.13	41	11.51	105	13.47	سێیەم
کۆی گشتی	423	100	356	100	779	100	

خشتەی ژمارە (3.8) ئاستی گرنگیپێدانی ئەو دو ماڵپەڕە بە شێوازەکانی هەواڵ لەڕوی ژمارەی وشە شێوازی خستنەڕو دەردەخات. بەو پێیەش هەواڵی مامناوەند بە ڕێژەی 36.45% لە پلەی یەکەمدا دێن. لە کۆتاییدا هەواڵی بەپەلە دێت، کە بە ڕێژەی 9.49 لە پلەی پێنجەمدان.

خشتەی ژمارە (3.10)

فۆڕمی بەکارهاتو لەگەڵ هەواڵی تەناهی

پێگەی ئەلیکترۆنی / فۆڕمی بەکارهاتو	کوردستان24		NRT		کۆی گشتی		پلەبەندی
	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%	
وێنە بەتەنیا	330	78.01	138	38.76	468	60.07	یەکەم
ڤیدیۆ بەتەنیا	0	0	0	0	0	0.0	پێنجەم
وێنە و ڤیدیۆ	90	21.27	27	7.58	117	15.01	سێیەم
گرافیک	3	0.7	169	47.47	172	22.07	دوەم
گرافیک و ڤیدیۆ	0	0	22	6.17	22	2.82	چوارەم
کۆی گشتی	423	100	356	100	779	100	

خشتەی ژمارە (3.9) ئاستی گرنگیپێدانی هەریەك لە ماڵپەڕەکانی کوردستان24 و NRT بە فۆڕمەکانی بەکارهاتوەکانی وەك: وێنە، ڤیدیۆ و گرافیك لەگەڵ هەواڵە تەناهییەکاندا دەردەخات. بەمەش ئەو هەواڵانەی تەنیا وێنەیان بەکارهێناوە، بە ڕێژەی 60.07% لە پلەی یەکەمدان. لە کۆتاییشدا ڤیدیۆ بە تەنیا کە ڕەگەزێکی سەرەکییە لەو فۆرمانەی لەگەڵ هەمو جۆرە جیاوازەکانی هەواڵ بەکاردەهێنرێن، بە ڕیژەی 0% لە پلەی پێنجەم و کۆتاییدایە.

خشتەی ژمارە (3.11)

جۆری ڤیدیۆی بەکارهاتو لەگەڵ هەواڵی تەناهی

پێگەی ئەلیکترۆنی	کوردستان24	NRT	کۆی گشتی	پلەبەندی

جۆری ڤیدیۆ	دوباره	%	دوباره	%	دوباره	%	
ڤیدیۆی کات و شوێنی ڕوداو	25	5.91	26	7.30	51	6.54	سێیەم
ڤیدیۆی زانیاری و دوای ڕوداو	64	15.13	22	6.17	86	11.03	دوەم
دانپێدانانی تاوانباران	2	0.47	0	0.0	2	0.25	چوارەم
بێ ڤیۆدیۆ	332	78.48	308	86.51	640	82.15	یەکەم
کۆی گشتی	423	100	356	100	779	100	

لەم خشتەیەدا گرنگیپێدانی ئەو دو ماڵپەڕە کوردییانە بە جۆرە جیاوازەکانی ڤیدیۆ لە لەگەڵ هەواڵە تەناهییەکان نیشان دەدات. بەو پێیەش هەواڵی بێ ڤیدیۆ بە ڕێژەی 82.15% پلەی یەکەمیان بەردەکەوێت. پلەی چوارەم و کۆتاییش بەڕێژەی 0.25% بەر ئەو هەواڵانە دەکەوێت، کە لەگەڵ بڵاوکردنەوەی هەواڵی تەناهیدا دانپێدانانی تاوانبارانیان لەگەڵدا بڵاوکراوەتەوە.

خشتەی ژمارە (3.12)

جۆری وێنەی بەکارهاتو لەگەڵ هەواڵی تەناهی

پێگەی ئەلیکترۆنی / جۆری وێنە	کوردستان24		NRT		کۆی گشتی		پلەبەندی
	دوباره	%	دوباره	%	دوباره	%	
وێنەی ڕوداو	94	22.22	46	12.92	140	17.97	سێیەم
وێنەی تاوانبار	36	8.51	8	2.24	44	5.64	شەشەم
وێنەی تاوانلێکراو	30	7.09	12	3.37	42	5.39	حەفتەم
وێنەی دوای ڕوداو	44	10.4	13	3.65	57	7.31	پێنجەم
وێنەی بەرپرس	82	19.38	31	8.7	113	14.5	چوارەم
وێنەی ئەرشیف	109	25.76	51	14.32	160	20.53	دوەم
لۆگۆ	24	5.67	195	54.77	219	28.11	یەکەم
کەلوپەلی دەستبەسەرداگیراو	4	0.94	0	0.0	4	0.51	هەشتەم
کۆی گشتی	423	100	356	100	779	100	

خشتەی ژمارە (3.11) جۆری ئەو وێنانە دەخاتەڕو، کە لەگەڵ ئەو هەواڵە تەناهیانەدا بڵاوکراونەتەوە، بەمەش ئەو هەواڵانەی لۆگۆیان بەکارهێناوە، بە ڕێژەی 28.11% لە پلەی یەکەمدان. هەرچی پلەی هەشتەم و کۆتاییشە، پشکی ئەو هەواڵانەیە، کە وێنەی کەلوپەلی دەستبەسەرداگیراو لەگەڵ هەواڵەکەدا بڵاوکراونەتەوە بەڕێژەی 0.51%.

خشتەی ژمارە (3.13)

پیکهاتەی هەواڵی تەناهی

پێگەی ئەلیکترۆنی	کوردستان24	NRT	کۆی گشتی	

شێواز							پلەبەندی
	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%	
کۆنگرەی ڕۆژنامەوانی	22	5.2	23	6.46	45	5.77	چوارەم
بەیاننامە و ڕاگەیەندراو	192	45.39	113	31.74	305	39.15	یەکەم
زانیاری	117	27.65	162	45.5	279	35.81	دوەم
لێدوانی تایبەت	90	21.27	56	15.73	146	18.74	سێیەم
دانپێدانان	2	0.47	2	0.56	4	0.51	پێنجەم
کۆی گشتی	423	100	356	100	779	100	

لەم خشتەیەدا شێوازەکانی خستنەڕوی هەواڵ و زانیاری تەناهی لەو دو ماڵپەڕەدا لەڕوی ستراکچەرەوە دەخاتەڕو. بەو پێیەش پلەی یەکەم بەڕێژەی 39.15% بەر ئەو هەواڵانە دەکەوێت پێکهاتەکەی لە بەیاننامە و ڕاگەیەندراوی فەرمییەوە وەرگیران. لە کۆتاییشدا پلەی پێنجەم بەر ئەو هەواڵانە دەکەوێت، کە بە ڕێژەی 0.51% بە دانپێدانانی تاوانباران پشتگیرییان لە پەیامەکەیان کردوە.

خشتەی ژمارە (3.14)

قورسایی و پێگەی ڕەهەندە جیاوازەکان لە هەواڵی تەناهیدا

پێگەی ئەلیکترۆنی / ڕەهەند	کوردستان24		NRT		کۆی گشتی		پلەبەندی
	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%	
ڕەهەندی سیاسی	196	46.33	58	16.29	254	32.6	یەکەم
ڕەهەندی کۆمەڵایەتی	57	13.47	66	18.53	123	15.78	سێیەم
ڕەهەندی ئابوری	3	0.7	0	0.0	3	0.38	حەفتەم
ڕەهەندی ئایدۆلۆژی	42	9.92	22	6.17	64	8.21	پێنجەم
ڕەهەندی سەربازی و چەکداری	39	9.21	140	39.32	179	22.97	دوەم
ڕەهەندی یاسایی	61	14.42	40	11.23	101	12.96	چوارەم
ڕەهەندی تەندروستی	23	5.43	29	8.14	52	6.67	شەشەم
دەستبردن بۆ پیرۆزییەکان	2	0.47	1	0.28	3	0.38	حەفتەم
کۆی گشتی	423	100	356	100	779	100	

ئەم خشتەیە سەنگ و قورسایی ڕەهەندە جیاوازەکان لەگەڵ هەواڵی تەناهیدا لەو دو ماڵپەڕەدا دەخاتەڕو. بەمەش پلەی یەکەم بە ڕێژەی 32.6% بەر ڕەهەندی سیاسی دەکەوێت. هەرچی ڕەهەندی ئابوری و دەستبردنیش بۆ پیرۆزییەکانە، ئەو دو جۆرە هەواڵانەن بە ڕێژەی 0.48% لە پلەی حەفتەم و کۆتاییدان.

خشتەی ژمارە (3.15)

شێوازی خستنەڕوی دەق هەواڵی تەناهی

پێگەی ئەلیکترۆنی / شێواز	کوردستان24		NRT		کۆی گشتی		پلەبەندی
	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%	
بەیاننامە و ڕاگەیەندراو (کۆتەیشن)	36	8.51	23	6.46	59	7.57	سێیەم
بەیاننامە و ڕاگەیەندراو بە دەستکارییەوە (خستنەڕو)	153	36.17	119	33.42	272	34.91	دوەم
ڕاڤە و شرۆڤەکاری	234	55.31	214	60.11	448	57.50	یەکەم
کۆی گشتی	423	100	356	100	779	100	

خشتەی ژمارە (3.14) ناوەڕۆکی دەق هەواڵە تەناهییەکان لەڕوی شکڵەوە دەخاتەڕو. لە خشتەکەدا دیارە کە ئەو هەواڵانەی تێکستەکانیان لە ڕاڤە و شرۆڤە پێکهاتون بە ڕێژەی 57.50% لە پلەی یەکەمدان. لەکاتێکدا پلەی سێیەم و کۆتاییش بە ڕێژەی 7.57% بەر ئەو هەواڵانە دەکەوێت، کە دەق پەیامە فەرمییەکانی لایەنە پەیوەندیدارەکان بە بابەتی تەناهییەوە، وەك خۆیان و بەبێ دەستکاری بڵاوکراونەتەوە.

خشتەی ژمارە (3.16)

ئاراستەی ناوەڕۆکی هەواڵی تەناهی

پێگەی ئەلیکترۆنی / ئاراستەی هەواڵ	کوردستان24		NRT		کۆی گشتی		پلەبەندی
	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%	
مەترسی و هەڵمەتی هۆشیارکردنەوە	282	66.66	222	62.35	504	64.69	یەکەم
ئیدانەکردن	42	9.92	38	10.67	80	10.26	سێیەم
هاندان و شێواندنی زانیاری	0	0.0	16	4.49	16	2.05	چوارەم
دڵنیاییدان	99	23.4	80	22.47	179	22.97	دوەم
کۆی گشتی	423	100	356	100	779	100	

خشتەی ژمارە (3.15) ئاراستەی ناوەڕۆکی ئەو هەواڵە تەناهیانە دەخاتەڕو، کە لە هەردو ماڵپەڕەکە لە ماوەی سنوری کاتی توێژینەوەدا بڵاوکراونەتەوە و پلەی یەکەم بەر ئەو هەواڵانە دەکەوێت، کە مەترسییە تەناهییەکان بڵاودەکەنەوە و مەبەستیان هۆشیارکردنەوەی جەماوەری بەئامانجکراوە لەو مەترسییانە و ڕێژەیان 64.69%ە. پلەی چوارەم و کۆتاییش بە ڕێژەی 2.05% پکشی ئەو هەواڵانەیە، هاندان و شێواندنی زانیاری لەخۆ دەگرن و لە زۆربەی ئەو هەواڵانەدا پشت بە هیچ سەرچاوەیەك نەبەستراوە و لە شێوەی تێکستێکی هەڵبەستراودا زانیارییەکان خراونەتەڕو.

خشتەی ژمارە (3.17)

ئەو دامەزراوەی چالاکی تەناهیی ئەنجامداوە

پێگەی ئەلیکترۆنی / دامەزراوەی تەناهی	کوردستان24		NRT		کۆی گشتی		پلەبەندی
	دووبارە	%	دووبارە	%	دووبارە	%	
وەزارەتی ناوخۆ	9	2.12	6	1.68	15	1.92	نۆیەم
دژە تیرۆر	8	1.89	8	2.24	16	2.05	هەشتەم
ئاسایش	30	7.09	16	4.49	46	5.9	چوارەم
پۆلیسی ناوخۆ	80	18.91	86	24.15	166	21.3	دوەم
پێشمەرگە	17	4.01	11	3.09	28	3.59	شەشەم
پاسەوانی سنور	3	0.7	2	0.56	5	0.64	دەیەم
پۆلیسی نەخۆشخانە و پزیشکان	13	3.07	11	3.09	24	3.08	حەفتەم
پۆلیسی دارستان	2	0.47	2	0.56	4	0.51	یازدەم
هێزی هەرێمی	175	41.37	105	29.49	280	35.94	یەکەم
سوپا	20	4.72	11	3.09	31	3.97	پێنجەم
نادیار	17	4.01	29	8.14	46	5.9	چوارەم
هیچ دامەزراوەیەك چالاکیی نەکردوە	49	11.58	69	19.38	118	15.14	سێیەم
کۆی گشتی	423	100	356	100	779	100	

لە خشتەی ژمارە (3.16) ئەو دەزگا و دامەزراوە تەناهییانە خراونەتەڕو و پلەبەندییان بۆ کراوە، کە چالاکییە تەناهییەکانیان ئەنجامداوە. بەمەش پلەی یەکەم بەڕێژەی 35.94% بەر هێزی هەرێمی دەکەوێت لەکۆتاییشدا پلەی یازدەهەم و کۆتایی بەر چالاکییەکانی پۆلیسی دارستان دەکەوێت و ڕێژەکەی لە 0.51% پێکهاتوە.

پاژی چوارەم: دەرەنجامەکان، ڕاسپاردەکان، سەرچاوەکان و پوختەی توێژینەوە

4.1. دەرنجامەکانی توێژینەوەکە:

1. لە دەرەنجامی توێژینەوەدا دەرکەوتوە، ماڵپەڕی کوردستان24 بە دانانی 423 هەواڵ زیاتر لە ماڵپەڕی NRT بە دانانی 356 هەواڵ گرنگی بە هەواڵی تەناهی دەدات و تێکڕای جیاوازییان 67 هەواڵە بە ڕێژەی 8.6%.

1. پەیوەندییەکی بەهێز لەنێوان دەزگا تەناهییەکان و دامەزراوە میدیاییەکاندا هەیە و تەواوکەری یەکترن.

2. دەزگاکانی ڕاگەیاندن ڕۆڵێکی کارایان لە گەیاندنی ناوەڕۆکە تەناهییەکان بە جەماوەر و بەرزکردنەوەی ئاستی هۆشیاری کۆمەڵگە لە مەترسییە تەناهییەکاندا هەیە.

2. هەڕەشە تەناهییەکان لەسەر سەقامگیری کۆمەڵگەی کوردستان جۆراوجۆرن، بەڵام هەڕەشە و هێرشی وڵاتانی دراوسێ لە پلەی پێشەوەن.

3. لەڕوی زمانەوانییەوە داڕشتنی مانشێتی هەواڵە تەناهییەکان لە وێبسایتە کوردییەکان لە یەکێکەوە بۆ یەکێکی دیکە جیاوازییەکی ڕێژەیی هەیە، بەڵام تاڕادەیەك باڵانس لە بەکارهێنانی دەستەواژەکاندا لە نێوانیاندا هەیە. هەرچی لە ناوەڕۆك و ئاراستەدایە، جیاوازییەکی فراوان لە نێوانیاندا هەیە.

4. لە ناوەڕۆکی هەواڵ و مانشێتەکاندا لایەنگیری زۆر دیارە.

5. وێبسایتە کوردییەکان تاڕادەیەکی زۆر گرنگی بە هەواڵە تەناهییەکان دەدەن، بەو پێیەی پێگەی جوگرافیای هەرێمی کوردستان لە ناوچەیەکدا هەڵکەوتوە، کە پڕە لە ڕوداو و گۆڕانکاری جۆراوجۆری تەناهی.

6. وێبسایتە کوردییەکان توانیویانە تا ڕادەیەك مەترسیيە تەناهییەکانی سەر کوردستان بە جیهانی دەرەوە بگەیەنن.

7. ئەو سەرچاوانەی وێبسایتە کوردییەکان بۆ بڵاوکردنەوەی هەواڵە تەناهییەکان پشتیان پێ دەبەستن جۆراوجۆرن.

8. بەو پێیەی پارێزگای هەولێر پایتەختی هەرێمی کوردستانە و زۆرترین بەریەککەوتنەکان لەو سنورەدا کاران و لەسەر ئاستی کوردستان، نزیکەی یەك لەسەر چواری هەرەشەی تەناهی لەو پارێزگایەن.

9 .لە نێوان ڕەهەندە جیاوازەکانی ئەو هەواڵە تەناهییانەی لە وێبسایتە کوردییەکان بڵاودەکرێنەوە، ڕەهەندی سیاسی باوترینیانە قەبارەکەی نزیکەی یەك لەسەر سێی کۆی ڕەهەندەکانی دیکەیە.

10 .سەرجەم دەزگا تەناهییەکانی هەرێمی کوردستان بەگوێرەی تایبەتمەندی و دەسەڵاتیان ئەرك و چالاکییە تەناهییەکانیان ئەنجام دەدەن. هەرچی ئەو دەزگا تەناهیانەشن کە لەسەر ئاستی هەرێمایەتی چالاکن و بونەتە هەڕەشە بۆ سەر هەرێمی کوردستان، هێزە هەرێمایەتییەکان لە پلەی یەکەمدان.

11. وێبسایتە کوردییەکان لە بڵاوکردنەوەی هەواڵی تەناهیدا فۆڕمی جۆراوجۆریان بەکارهێناوە، لە نێوان وێنە و گرافیك و ڤیدیۆدا زۆرترین هەواڵ ئەوانەن کە وێنەیان لەگەڵ بڵاوکراوەتەوە.

4.2. ڕاسپاردەکان:

بە لەرچاوگرتنی ئەو ئەنجامانەی لەو توێژینەوەیەدا بەدەستهاتون، توێژەر بە پێویستی زانی ژمارەیەك ڕاسپاردە بخاتە بەردەستی توێژەران، دەزگاکانی ڕاگەیاندن و دامەزراوە تەناهی و سەربازییەکان:

1. پێویستە دەزگاکانی ڕاگەیاندن لە بڵاوکردنەوەی هەواڵی تەناهی زیاتر پابەندی هاوسەنگی بن لە خستنەڕوی هەواڵی تەناهی، چ لەڕوی مانشێت، یانیش ناوەڕۆکی دەقی هەواڵی، چونکە میدیای تەناهی وەك لقێکی میدیای تایبەتمەند یەکێکە لە هەستیارترین ئەو بابەتانەی پەیوەندییان بە ئاسایشی تاك و کۆمەڵگەوە هەیە.

2. پێویستە توێژەران لە ئایندەدا کار لەسەر نیشاندانی ئاستی لایەنگیری لە ناوەڕۆکی ئەو هەواڵە تەناهییانەدا بکەن.

3. بۆ پارێزگاریکردن لە ڕاستگۆیی میدیایی، دەبێت دەزگاکانی ڕاگەیاندن لە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکان پشت بە سەرچاوە فەرمییەکان ببەستن و ئەو زانیاریانەی گومانیان لەسەرە و پشتڕاست نەکراونەتەوە، دەبێت ئاماژە بەوە بدرێت کە هێشتا دەنگۆیە و فەرمی نییە.

4. نابێت دامەزراوە ئەمنییەکان ڕێگە بەو کارمەندانەیان بدەن لێدوان لەبارەی زانیاری تەناهی بە دەزگاکانی ڕاگەیاندن بدەن، کە لە پێدانی زانیاری بە میدیاکان سەرپشك نەکراون. بۆ ئەمەش دەبێت دامەزراوە ئەمنییەکان ئەو کەسانە سەرپشك بکەن، کە بەشێوەیەکی زانستی و ئەکادیمی بواری میدیایان لە زانکۆ و پەیمانگەکان تەواو کردوە.

5. پێویستە ئەو هەواڵە تەناهیانەی ڕەهەندی سەربازی و ئایدۆلۆژییان و سیاسییان هەیە بەشێوەیەکی هەستیارتر مامەڵەیان لەگەڵدا بکرێت، چونکە پەیوەندی ڕاستەوخۆیان بە خاك و سەرەوەری وڵاتەوە هەیە.

6. دەبێت دامەزراوە تەناهییەکان هەوڵ بدەن زیاتر لە جەماوەر نزیك ببنەوە و بەستەرێکی بەردەوامیان لەگەڵ تاکەکانی کۆکمەڵگەدا هەبێت، چونکە هاووڵاتی بەهێزترین سەرچاوەیە بۆ پێدانی زانیاری بە دامەزراوە تەناهییەکان لە کاتی قەیرانە جیاوازەکاندا.

7. دەبێت دەزگاکانی ڕاگەیاندن تا بەرزترین ئاست پارێزگاری لە ڕاستگۆیی خۆیان بکەن و لە بڵاوکردنەوەی هەر ناوەڕۆکێکی میدیایی خۆیان لە دەستەواژە و واتای تەمومژاوی بەدور بگرن.

8. لەکاتی بڵاوکردنەوەی هەواڵێکی تەناهی بە شێوەیەکی نامەبەستدار، ئەگەر پێچەوانەکەی سەلمێندرا، دەبێت دەزگای ڕاگەیاندن بە فەرمی داوای لێبوردن لە ڕای گشتی بکات، بۆ ئەوەی گومانەکانی سەر ئاستی ڕاستگۆیی خۆیان بڕەوێننەوە.

9. ئەگەر دەزگاکانی ڕاگەیاندنی سەر بە ئۆپۆزسیۆن و لایەنی فەرمانڕەوا لە بڵاوکردنەوەی هەمو ناوەڕۆکە میدیاییەکان ئاراستەی سیاسی جیاوازیان هەبێت، بەڵام دەبێت لە بڵاوکردنەوەی هەواڵی تەناهیدا پەیرەوی یەك سیاسەت بکەن، چونکە بواری تەناهی لە هەمو بوارەکانی دیکە هەستیارترە و لە ئەگەری هەر هەڵەیەك، دەکرێت تەڕ و وشك بەیەکەوە بسوتێنێت.

4.3. سەرچاوەکان:

إبراهيم أمام. (1975). *الإعلام والإتصال بالجماهير*. القاهرة: مكتبة الأنجلو المصرية.

أ.د.عبد الرزاق الدليمي. (2019). *الإعلام المتخصص*. عمان: دار اليازوري اللعمية للنشر والتوزيع.

باسم خليل ميرزا. (2006). *الإعلام الأمني بين النظرية والتطبيق*. القاهيرة: مركز الكتاب للنشر.

بسام عبدالرحمن المشاقية. (2012). ، *الإعلام الأمني بين الواقع والطموح*. عمان: دار أسامة.

بدر، عبدالمنعم. (1997). *تطور الإعلام العربي*. الرياض: أكاديمية نايف العربية للعلوم الأمنية.

بركة بن زامل الحوشان. (2005). *العمل الإعلامي الأمني المشكلات والحلول*. الرياض: جامعة نايف العربية للعلوم الأمنية.

جاسم خليل ميرزا. (2005). *الإعلام الأمني بين النظرية والتطبيق*. القاهرة: مركز الكتاب.

جواد راغب الدلو. (2011). *ألإعلام والأمن.. تكامل أم تضاد*. غزة: المكتب الإعلامي الحكومي.

الجحنى، على بن فايز. (2000). *الإعلام الأمنى والوقاية من الجريمة*. الرياض: أكاديمية نايف.

حمدي شعبان. (1997). *الإعلام الأمني وإدارة الأزمات والكوارث*. القاهرة: أكاديمية الشرطة.

خالد بن محمد عثمان الفالح. (2005). *مقومات التعامل مع المصادر المفتوحة لجمع المعلومات الأمنية*. الرياض: جامعة نايف العربية للعلوم الأمنية.

خضور أديب. (1999). *الإعلام والأزمات*. الرياض: جامعة نايف.

د. صالح شاكر وتوت. (2004). *الخبر الصحفى عنصر أساسى من عناصر العملية الإعلامية*. كربلاء/ العراق: جامعة أهل البيت.

د. عبدالمحسن بدوى محمد أحمد. (2005). استراتيجيات ونظريات معالجة قضايا الجريمة والإنحراف في وسائل الإعلام الجماهيري. خرطوم: مركز الرباط لدراسات الاعلامية و التدريب.

د. ماهر عودة الشمايلة، د. مصطفى يوسف كافي د. محمود عزت اللحام. (2015). *الإعلام الأمني*. عمان: دار الإعصار العلمي للنشر و التوزيع.

د. محمود عزت اللحام، د. ماهر عودة الشمايلة، د. مصطفى يوسف كافى. (2015). *الإعلام الأمني*. عمان: دار الأعصار العلمي للنشر والتوزيع.

د. ياسر عثمان أبو عمار. (2020). *الإعلام الأمني والأمن القومي بين النظرية والتطبيق*. الخرطوم: دار نون والقلم للنشر والتوزيع.

طلاب الفرقة الثالثة بقسم الإعلام، كلية الآداب/ جامعة الوادي الجديد. (2019). *الإعلام المتخصص*. بيروت: دار المعرفة للطباعة والنشر.

عبد الستار جواد. (2002). *فن كتابة الأخبار*. عمان: دار المعرفة.

عبد الستار جواد. (2002). *فن كتابة الأخبار*. عمان: دار مجدلاوي للنشر والتوزيع.

عبد المنعم محمد بدر. (1997). *تطوير الاعلام الامني العربي*. الرياض: أكاديمية نايف العربية للعلوم الامنية.

عبدالرحمن عسيري. (2000). *العمل الإعلامي الأمني: المشكلات والحلول*. الرياض: جامعة نايف العربية للعلوم الأمنية.

على بن فايز الجحنى. (2005). *الإعلام الأمنى والوقاية من الجريمة*. الرياض: أكاديمية نايف.

غريب سيد أحمد. (1999). *علم الإجتماع والإعلام*. الأسكندرية: دار المعرفة الجامعية.

فهد عبدالعزيز حمد الدعيج. (1982). *الأمن والإعلام فى الدول الإسلامية*. الرياض: أكاديمية نايف العربية.

قيس الياسري. (1987). *الخبر الصحفي دراسة نظريه وتطبيقاتص* . بغداد: دار الحكمة للنشر والتوزيـع.

لواء دكتۆر، حەمدى محەمەد شەعبان. (2005). *ألإعلام الأمني وإدارة الأزمات والكوارث*. قاهرة– المصر: الشركة العربية المتحدة للتسويق والمستوردات.

محمد إبراهيم ناجي. (2016). *الإعلام الأمني و الرأي العام* . العمان: دار أمجد.

محمد سعيد آل عياش الشهراني. (2006). *أثر العولمة على مفهوم المن الوطنى*. الرياض: جامعة نايف العربية للعلوم الامنيه.

محمد علي سعدالله عصمت عدلي. (2009). *المدخ الى التشريعات الإعلامية والإعلام الأمني*. 287-300: دار المعرفة الجامعية.

محمد معوض. (1994). *الخبر في وسائل الإعلام*. بيروت: دار الفكر العربي.

محمد يوسف الأبشيهى. (2009). *بناء الأتصال الشخصى والجماهيرى فى الإعلام الأمنى*. القاهرة: مطابع الشرطة.

مسعود، معز عبدالرحمن. (2005). *العمل الإعلامى الأمنى المشكلات والحلول*. الرياض: جامعة نايف.

نافع، محمد عبد الكريم. (1992). *الأمن القومى*. القاهرة: دار النشر والطباعة.

الياسين، عبدالرحمن أبوبكر. (2004). *الأمن والإعلام*. الرياض: دار طريق للنشر.

أبو حشيش، حسن. (2011). *الأداء الإعلامى خلال الحرب على قطاع غزة*. غزة: إصدار المكتب الإعلامى الحكومى.

أ.د. أديب خضور. (2005). *خصائص الإعلام الأمني وانعكاساتها على تحرير المواد الإعلامية الأمنية*. الرياض: جامعة نايف.

تركي الحقباني. (2006). *مدى إسهام الإعلام الأمني في معالجة الظاهرة الإرهابية*. الرياض: جامعة نايف.

د. سعاد بومدين. (2020). *الإعلام الأمني ودوره في الحد من ظاهرة الهجرة غير الشرعية*. الجزائر: جامعة علي لونيسي البليدة 2.

د. وداد عوض الكريم محمد سعيد القرشي. (2021). *تغطية الصحافة للجريمة (صحيفة الدار نموذجاً)*. الخرطوم: مجلة العلوم اإلنسانية والطبيعية/ جامعة الجزيرة.

رابر أبوبكر الصديق بلواضح حمزة. (2022). *تفعيل دور الإعلام الأمني في مكافحة الجريمة*. الجزائر: جامعة محمد بوضياف- المسيلة.

سيواني شهرزاد. (2015). *دور الإعلام الأمني في التوعية الإجتماعية لدى الطلة الجامعيين*. الجزائر: جامعة العربي بن مهيدي أم البواقي.

عبدالله بن سعود بن محمد. (2011). *دور الإعلام الأمني في الوقاية*. بيروت: دار النشر والطبع.

عزاوي أحمد. (2018). *دور الإعلام الأمني في الوقاية من الجريمة الألكترونية*. الجامعة الأفريقية- أحمد دراية: أدرار- الجزائر.

عليوات بوجمعة و أمال مسعودي. (2016). *الإعلام الأمني ودوره في تعزيز منظومة الأمن الوطني في المجتمعات العربية*. رياض: ، جامعة مولود معمري – تيزي وزو.

م.م/ منى جمال بيوضة. (2016). *دور المواقع الإلكترونية في إدراك القائم بالاتصال بالإعلام المدرسي لمناخ*. طنطا/ المصر: المجلة العلمية لكلية التربية النوعية.

محمود، إيمان. (2010). *دور الإدارة فى نشر التوعية الأمنية، الإذاعة السودانية نموذجا*. الرياض: جامعة نايف.

بدر، عبدالمنعم. (1985). *التغير والتنمية فى المجتمع العربى، فى درامات فى المجتمع العربى* (صفحة اتحاد الجامعات العربية). عمان- الأردن: اتحاد الجامعات العربية.

بسيوني إبراهيم حماة. (2002). *الإتجاهات العالمية الحديثة في بحوث التأثيرات الإجتماعية لوسائل الإتصال الجماهيري*. قاهرة: المجلة المصرية لبحوث الرأي العام/ جامعة القاهرة.

جراية الصادق. (2014). تحولات مفهوم الأمن في ظل التهديدات الدولية الجديدة . *مجلة العلوم القانونية والسياسية*، 17.

حمدي محمد شعبان. (1999). الإعلام الأمني. *مجلة الأمن والقانون*، 135.

زكريا عبدالحميد. (أكتوبر, 2002). التلفزيون والجرييمة. *مجلة الأمن العام*، 78.

سليمان عبدالله الحربي. (2008). *مفهوم الأمن : مستوياته و تهديداته (دراسة نظرية في المفاهيم والأطر). المجلة العربية للعلوم السياسية.* بيروت: مركز دراسات، الوحدة العربية.

فخرالدين خالد. (أبريل, 1988). الإعلام والجريمة الإجابية والسلبية. *مجلة الأمن العام*، 75.

وصفى عقيل، أيمن هياجنة، خالد العدوان. (2021). *مفهوم الامن الدولى لدى نظريات العلاقات الدولية فى ضوء المتغيرات الدولية ما بعد (أحداث الحادى عشر من أيلول 2001).* أربد: جامعة اليرموك.

العسكر، إ. د. (2007). الإعلام الامنى. الرياض: كلية التدريب، قسم برامج التدريبية، جامعة نايف العربية للعلوم الامنية.

سعد الدغمان. (20 10, 2016). *الإعلام الأمني... التعريف, الوظائف, الإشكالات.* تم الاسترداد من وزارة الداخلية الامارات: https://www.policemc.gov.bh/mcms-store/pdf/098ff9b3-7390-4c47-baf5-70feb474f06f_%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%B9%D9%84%D8%A7%D9%85%20%D8%A7%D9%84%D8%A3%D9%85%D9%86%D9%8A%202.pdf

سناء الدويكات. (12 أبريل, 2022). *تعريف الأمن.* تم الاسترداد من موضوع: https://mawdoo3.com/%D8%AA%D8%B9%D8%B1%D9%8A%D9%81_%D8%A7%D9%84%D8%A3%D9%85%D9%86

شيرين طقاطقة. (٢١ يناير, ٢٠١٦). *تعريف الخبر الصحفي.* تم الاسترداد من موضوع: https://mawdoo3.com

لبنى مهدي. (27 فبراير, 2021). *ما هي مجالات الإعلام الأمني وسائله؟* تم الاسترداد من إي عربي: https://e3arabi.com

George Hoff. (1973). *Press Telegraphy*. Boston: Hefton Melvin Company.

Jonathan Taylor. (2003). *Marketing communication*. Hogan: Taylor, Jonathan.

MacNeil. (1955). *The Education of Journalism*. New York: Macmillan Company.